

รายงาน

กฎหมายอาญาของประเทศญี่ปุ่น
กฎหมายรัฐธรรมนูญของประเทศญี่ปุ่น
Study visit at Osaka Summery Court

เสนอ

กองการต่างประเทศ สำนักงานศาลยุติธรรม

รายงานฉบับนี้เป็นส่วนหนึ่งของการฝึกอบรมหลักสูตร “การบริหารจัดการ”

สำหรับข้าราชการศาลยุติธรรม

ณ มหาวิทยาลัยคังไซ ประเทศญี่ปุ่น ประจำปี พ.ศ. 2557

ระหว่างวันที่ 29 มิถุนายน - 12 กรกฎาคม 2557

คำนำ

รายงานทางวิชาการฉบับนี้ถือเป็นส่วนหนึ่งของการฝึกอบรมหลักสูตร “การบริหารจัดการ” สำหรับข้าราชการศาลยุติธรรม ณ มหาวิทยาลัยคันไซ (Kansai University : KU) เมืองโอซาก้า ประเทศญี่ปุ่น ประจำปี พ.ศ. 2557 โดยการจัดทำรายงานมีวัตถุประสงค์เพื่อนำเสนอหลักการ แนวคิด ทฤษฎี และวิวัฒนาการเกี่ยวกับกฎหมายต่าง ๆ ของประเทศญี่ปุ่น ตามที่สมาชิกกลุ่มที่ 4 ได้รับมอบหมาย ได้แก่ หัวข้อกฎหมายอาญาและกฎหมายรัฐธรรมนูญของประเทศญี่ปุ่น และ Study visit at Osaka Summery Court หรือศึกษาดูงานศาลแขวงเมืองโอซาก้า โดยนำมาศึกษาเปรียบเทียบ (ความเหมือน/ความต่าง) ของประเทศไทยกับประเทศญี่ปุ่น กับวิเคราะห์ปัญหาและผลกระทบ ผลดี ผลเสีย รวมถึงแนวทางแก้ไขปัญหา การประยุกต์ข้อดีข้อเสีย ตลอดจนข้อเสนอแนะต่าง ๆ ทั้งนี้ เพื่อประโยชน์แก่แวดวงทางวิชาการ โดยเฉพาะการพัฒนากระบวนการและกระบวนการยุติธรรมของประเทศไทยให้ทัดเทียมกับนานาอารยประเทศ

สำหรับเนื้อหาข้อมูลที่ใช้ในการจัดทำรายงานทางวิชาการเล่มนี้ หากมีข้อผิดพลาดประการใด คณะผู้จัดทำขอน้อมรับและขออภัยมา ณ โอกาสนี้

สมาชิกกลุ่มที่ 4

13 สิงหาคม 2557

สมาชิกกลุ่มที่ 4

1. นางมนัสนันท์ ภัครพาณิชย์ เจ้าพนักงานศาลยุติธรรมชำนาญการพิเศษ
สำนักอำนวยการประจำศาลแพ่ง
2. นายดุลย์ จันทรัตน นิติกรชำนาญการ
สำนักกฎหมายและวิชาการศาลยุติธรรม
3. นางวชิราภรณ์ เมืองถ้ำ เจ้าพนักงานศาลยุติธรรมชำนาญการ
สำนักอำนวยการประจำศาลแขวงธนบุรี
4. นายธนศณัฐ พันธกรทวี นิติกรปฏิบัติการ
สำนักอำนวยการประจำศาลฎีกา
5. นายรัตนพล ราชสันต์ นิติกรปฏิบัติการ
สำนักกฎหมายและวิชาการศาลยุติธรรม
6. นางสาวธิติมา ว่องไว เจ้าหน้าที่ศาลยุติธรรมชำนาญงาน
สำนักอำนวยการประจำศาลจังหวัดยะลา

สารบัญ

	หน้า
บทที่ 1 บทนำ	1
1. สภาพปัญหาและความสำคัญของปัญหา	1
2. วัตถุประสงค์ของการศึกษา	2
3. ขอบเขตการศึกษา	2
4. ประโยชน์ที่จะได้รับ	3
บทที่ 2 การศึกษาเปรียบเทียบ	4
แนวคิด ทฤษฎี วิวัฒนาการเกี่ยวกับกฎหมายต่าง ๆ ของประเทศไทยกับประเทศญี่ปุ่น	
1. กฎหมายอาญา	4
1.1 กฎหมายอาญาของประเทศไทย	5
1.2 กฎหมายอาญาของประเทศไทย	8
2. กฎหมายรัฐธรรมนูญ	12
2.1 กฎหมายรัฐธรรมนูญของประเทศไทย	14
2.2 กฎหมายรัฐธรรมนูญของประเทศไทย	18
3. Study visit at Osaka Summery Court	21
(ศึกษาดูงานศาลแขวงเมืองโอซาก้า)	
3.1 ศึกษาดูงานศาลชั้นต้นเมืองโอซาก้า : เนื้อหาสาระ	21
3.2 ศาลแขวงของประเทศไทย	23
บทที่ 3 การวิเคราะห์ปัญหาและผลกระทบ	25
บทที่ 4 แนวทางแก้ไขปัญหา การประยุกต์ข้อดีข้อเสีย	29
บทที่ 5 สรุป และข้อเสนอแนะ	30
บรรณานุกรม	

บทที่ 1

บทนำ

1. สภาพปัญหาและความสำคัญของปัญหา

การจัดทำรายงานฉบับนี้เป็นการนำเสนอประเด็นเนื้อหาต่าง ๆ โดยภาพรวมเกี่ยวกับกฎหมายอาญา กฎหมายรัฐธรรมนูญ และระบบงานหรือวิธีพิจารณาคดีในศาลชั้นต้น ตามที่คณะผู้จัดทำ (สมาชิกกลุ่มที่ 4) ได้เข้ารับการฝึกอบรมหลักสูตร “การบริหารจัดการ” ณ มหาวิทยาลัยคิงส์ ประเทศญี่ปุ่น ประจำปี พ.ศ. 2557 ระหว่างวันที่ 29 มิถุนายน - 12 กรกฎาคม 2557 ทั้งนี้ โดยประเด็นเนื้อหาที่จะนำเสนออาจเป็นประโยชน์แก่แวดวงทางวิชาการหรือการศึกษา โดยเฉพาะเกี่ยวกับการพัฒนาระบบกฎหมายหรือกระบวนการยุติธรรมของประเทศไทยให้ทัดเทียมกับนานาชาติด้วยเหตุนี้จึงจำเป็นต้องศึกษาให้เข้าใจอย่างถ่องแท้ เช่น การศึกษาประวัติความเป็นมา หลักการ แนวคิด ทฤษฎีที่สำคัญ และวิวัฒนาการเกี่ยวกับกฎหมายต่าง ๆ ของประเทศญี่ปุ่น รวมถึงแนวคิดเรื่องหลักการปกครองในระบอบประชาธิปไตย หลักความเสมอภาคและความเท่าเทียมกันตามรัฐธรรมนูญ ตลอดจนระบบงานหรือวิธีพิจารณาคดีในศาลชั้นต้นและบุคลากรของศาลยุติธรรมในประเทศญี่ปุ่น เพื่อนำมาเปรียบเทียบกับประเทศไทย ว่ามีข้อดีข้อเสียในประเด็นเรื่องใดบ้าง และนำเสนอแนวทางแก้ไขปัญหาหรือมีข้อเสนอแนะต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ในการแก้ไขปัญหาให้เหมาะสมอันจะเป็นประโยชน์ต่อบุคคลและองค์กรที่เกี่ยวข้องโดยสัมฤทธิ์ผลและมีประสิทธิภาพต่อไป

ในการนี้ จึงขอแบ่งสาระสำคัญเพื่อนำเสนอเกี่ยวกับทั้งสามประเด็นในข้างต้น ดังนี้

1) กฎหมายอาญา หมายถึง กฎหมายที่บัญญัติถึงความผิดและโทษทางอาญา ซึ่งความผิดอาญานั้น ได้แก่ การกระทำหรือการไม่กระทำที่มีกฎหมายบัญญัติเป็นความผิด และกำหนดโทษไว้ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อมิให้เกิดความเสียหายแก่ชีวิต ร่างกาย เสรีภาพ ชื่อเสียง ทรัพย์สินของผู้อื่น เพื่อรักษาความมั่นคงของรัฐ การปกครอง เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยของชุมชน หรือความเป็นระเบียบเรียบร้อย บทบัญญัติดังกล่าว รัฐจะเป็นผู้บังคับและลงโทษตามกระบวนการที่จัดขึ้น

2) กฎหมายรัฐธรรมนูญ หมายถึง บรรดากฎเกณฑ์แบบแผนที่ว่าด้วยการจัดระเบียบทางการเมืองการปกครองของรัฐ ไม่ว่าจะเป็นการกำหนดรูปแบบของรัฐ รูปแบบการปกครอง โครงสร้างและอำนาจหน้าที่ขององค์กรที่ใช้อำนาจสูงสุดในรัฐ ความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรที่ใช้อำนาจสูงสุดในรัฐด้วยกัน ความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรที่ใช้อำนาจสูงสุดในรัฐกับประชาชน ตลอดจนการรับรองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน

3) ศาลแขวงเป็นศาลชั้นต้นหนึ่งที่มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีแพ่งที่มีทุนทรัพย์ไม่มาก และพิจารณาพิพากษาคดีอาญาที่มีโทษเล็กน้อย ด้วยเหตุนี้ จึงมีกระบวนการวิธีพิจารณาคดีที่แตกต่างไปจากกระบวนการวิธีพิจารณาในคดีแพ่งหรือคดีอาญาทั่วไป

2. วัตถุประสงค์ของการศึกษา

2.1 เพื่อศึกษาถึงความเป็นมา แนวคิด ทฤษฎี และวิวัฒนาการเกี่ยวกับกฎหมายอาญา กฎหมายรัฐธรรมนูญ รวมถึงระบบงานหรือวิธีพิจารณาคดีในศาลแขวงทั้งประเทศไทยกับประเทศญี่ปุ่น

2.2 เพื่อศึกษาบทบัญญัติของกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายอาญา กฎหมายรัฐธรรมนูญ รวมถึงระบบงานหรือวิธีพิจารณาคดีในศาลแขวงทั้งประเทศไทยกับประเทศญี่ปุ่น

2.3 เพื่อนำความรู้ที่ได้ศึกษาในข้างต้น มาทำการศึกษาเปรียบเทียบ (ความเหมือน/ความต่าง) ของประเทศไทยกับประเทศญี่ปุ่น กับวิเคราะห์ปัญหาและผลกระทบ แนวทางแก้ไขปัญหา การประยุกต์ข้อดีข้อเสีย รวมถึงข้อเสนอแนะต่าง ๆ

วรรณกรรมที่เกี่ยวข้อง

1. คำอธิบายกฎหมายอาญา ภาคทั่วไป
2. คู่มือสอบกฎหมายรัฐธรรมนูญ
3. หลักกฎหมายว่าด้วยวิธีพิจารณาคดีความอาญาในศาลแขวง
4. บทบรรยายกฎหมายเกี่ยวกับกฎหมายอาญาและกฎหมายรัฐธรรมนูญของประเทศญี่ปุ่น รวมถึงระบบงานศาลชั้นต้นเมืองโอซาก้า โดยคณาจารย์ของมหาวิทยาลัยคันไซ และผู้พิพากษาของศาลชั้นต้นเมืองโอซาก้า ประเทศญี่ปุ่น

3. ขอบเขตการศึกษา

ในการศึกษานี้มีขอบเขตการศึกษาความเป็นมา แนวคิด ทฤษฎี และวิวัฒนาการเกี่ยวกับกฎหมายอาญา กฎหมายรัฐธรรมนูญ รวมถึงระบบงานหรือวิธีพิจารณาคดีในศาลแขวงทั้งประเทศไทยกับประเทศญี่ปุ่น กับนำมาวิเคราะห์ประเด็นปัญหาสำคัญ ๆ ที่เกิดขึ้นสำหรับประเทศไทย รวมถึงนำเสนอแนวทางในการแก้ไขปัญหาหรือข้อเสนอแนะต่าง ๆ

4. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

4.1 ทำให้ทราบความเป็นมา แนวคิด ทฤษฎี และวิวัฒนาการเกี่ยวกับกฎหมายอาญา กฎหมายรัฐธรรมนูญ รวมถึงระบบงานหรือวิธีพิจารณาคดีในศาลแขวงทั้งประเทศไทยกับประเทศญี่ปุ่น

4.2 ทำให้ทราบบทบัญญัติของกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับกฎหมายอาญา กฎหมายรัฐธรรมนูญ รวมถึงระบบงานหรือวิธีพิจารณาคดีในศาลแขวงทั้งประเทศไทยกับประเทศญี่ปุ่น

4.3 ทำให้ทราบความรู้ที่ได้ศึกษาในข้างต้น เกี่ยวกับกรณีการศึกษาเปรียบเทียบ (ความเหมือน/ความต่าง) ของประเทศไทยกับประเทศญี่ปุ่น กับวิเคราะห์ปัญหาและผลกระทบ แนวทางแก้ไขปัญหา การประยุกต์ข้อดีข้อเสีย รวมถึงข้อเสนอแนะต่าง ๆ

สำนักการต่างประเทศ

บทที่ 2

การศึกษาเปรียบเทียบ

แนวคิด ทฤษฎี วิวัฒนาการเกี่ยวกับกฎหมายต่าง ๆ ของประเทศไทยกับประเทศญี่ปุ่น

1. กฎหมายอาญา

กฎหมายอาญา¹ (Criminal Law) หมายถึง “กฎหมายที่บัญญัติถึงความผิดและโทษ” การกำหนดความผิดอาญาจึงเป็นข้อสำคัญ โดยทั่วไปมีความเข้าใจกันว่า ความผิดอาญาส่วนใหญ่มีลักษณะที่มาจากศีลธรรมหรือเป็นความผิดในตัวเอง ดังนั้น การจะให้ความหมายของความผิดอาญาจึงเป็นเรื่องยากที่จะหาขอบเขตแน่นอนได้ คงจะต้องวางไว้กว้าง ๆ เพียงว่าการกระทำใดที่กฎหมายเห็นว่ากระทบกระเทือนต่อผู้อื่นหรือความสงบสุขของส่วนรวมอย่างร้ายแรงสมควรได้รับโทษทางอาญา และจะลงโทษหนักเบาเพียงใด เมื่อพิจารณาประกอบกับคำจำกัดความที่ได้ให้ไว้ในตำรากฎหมายอาญา โดยทั่วไป พอสรุปได้ว่าความผิดอาญานั้น ได้แก่ “การกระทำหรือการไม่กระทำที่มีกฎหมายบัญญัติเป็นความผิด และกำหนดโทษไว้” นั่นเอง โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อมิให้เกิดความเสียหายแก่ชีวิต ร่างกาย เสรีภาพ ชื่อเสียง ทรัพย์สินของผู้อื่น เพื่อรักษาความมั่นคงของรัฐ การปกครอง เพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยของชุมชน หรือความเป็นระเบียบเรียบร้อย บทบัญญัติดังกล่าว รัฐจะเป็นผู้บังคับและลงโทษ ตามกระบวนการที่จัดขึ้น

จุดประสงค์ของกฎหมายอาญา กล่าวคือ มนุษย์เป็นสัตว์สังคมที่มีเหตุผลและกฎหมายก็มีไว้สำหรับผู้มีเหตุผลด้วย กฎหมายอาญาไม่บังคับโทษกับเด็กหรือคนวิกลจริต การอยู่ร่วมกันในสังคมย่อมก่อให้เกิดปัญหาข้อขัดข้องได้เนื่องจากต่างก็เชื่อในเหตุผลของตนเองและไม่ค่อยจะยอมซึ่งกันและกัน หากปล่อยให้ต่างคนต่างกระทำตามเหตุผลของตน เช่น ยอมให้มีการแค้นกันเองก็จะเกิดการขัดแย้งและความไม่สงบสุขขึ้นได้ ดังนั้น จึงต้องมีมาตรการควบคุมพฤติกรรมของบุคคลในสังคมด้วยกฎหมาย คือบอกแนวทางที่จะปฏิบัติ หรือไม่ควรปฏิบัติต่อกัน แต่วิธีการควบคุมที่แพร่หลายและเห็นผลได้ชัดเจนในปัจจุบัน ได้แก่ การใช้กฎหมายอาญา อาจกล่าวได้ว่าทุกประเทศมีกฎหมายอาญาใช้อยู่ประจำ ปัญหาก็คือพฤติกรรมใดที่จะถูกควบคุมหรือจำกัดโดยกฎหมายอาญา ทั้งนี้ ต้องขึ้นอยู่กับวัตถุประสงค์ของกฎหมายอาญามีอยู่อย่างไร กล่าวคือ กฎหมายอาญามีขึ้นเพื่อแก้แค้นและแก้ไขทั้งในพฤติกรรมและในแง่จิตใจ โดยคำนึงถึงประโยชน์ร่วมกันด้วย ได้แก่

1) ห้ามปราม และป้องกันพฤติกรรมอันนำไปสู่พฤติกรรมที่คุกคามต่อสวัสดิภาพของผลประโยชน์ของสาธารณชนและเอกชน

¹ ทวีเกียรติ มีนะกนิษฐ, คำอธิบายกฎหมายอาญา ภาคทั่วไป, พิมพ์ครั้งที่ 15 (กรุงเทพฯ : วิญญูชน, 2556), หน้า 14 - 16.

2) *ควบคุม* บุคคลซึ่งมีพฤติกรรมที่ส่อไปในทางที่จะกระทำความผิดอาญา ได้แก่ การใช้วิธีการเพื่อความปลอดภัยแก่บุคคลบางจำพวก (คนวิกลจริต ติดสุรายาเมา ยาเสพติด หรือคนเร่ร่อนจรจัด เป็นต้น)

3) *เตือน* บุคคลทั่วไปไม่ให้ละเมิดบทบัญญัติของกฎหมายและสร้างจิตสำนึกไปในตัว

4) *ป้องกัน* และรักษาไว้ซึ่งสถาบันทางสังคม เช่น สถาบันครอบครัว อันได้แก่ ความผิดเกี่ยวกับการล่วงละเมิดผู้เยาว์ ความผิดเกี่ยวกับการลักทรัพย์ระหว่างสามีภริยา บิดามารดากับบุตร และสถาบันของรัฐ อันได้แก่ ความผิดเกี่ยวกับความมั่นคงของรัฐ ตลอดจนฉ้อโกงและทรัพย์สินส่วนบุคคลและสาธารณะ

1.1 กฎหมายอาญาของประเทศไทย

การจัดทำประมวลกฎหมายอาญาของประเทศไทยเกิดขึ้นในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว พระองค์ทรงโปรดเกล้าฯ แต่งตั้งคณะกรรมการเพื่อตรวจชำระและร่างประมวลกฎหมายขึ้น² โดยนำระบบกฎหมายซีวิลลอว์ตามแบบประเทศในภาคพื้นยุโรปมาเป็นแนวทางในการปฏิรูประบบกฎหมายของไทย เหตุผลของการจัดทำประมวลกฎหมายนั้น เพื่อบรรลุนิติบุคคลอย่างน้อย 3 ประการ คือ

1) เพื่อรวบรวมบทบัญญัติของกฎหมายว่าด้วยลักษณะเดียวกัน ซึ่งกระจัดกระจายอยู่ในพระราชกำหนดกฎหมายต่าง ๆ เข้าไว้เป็นหมวดหมู่ในประมวลกฎหมายอันเดียวกัน

2) บทบัญญัติทางกฎหมายหลายฉบับโบราณเกินไปไม่สอดคล้องกับแนวคิดสมัยใหม่ที่กำลังมีอิทธิพลมากขึ้นในประเทศไทย

3) การจัดทำประมวลกฎหมายจะเป็นโอกาสให้ได้ตรวจชำระบทกฎหมายที่มีอยู่ รวมทั้งนำเอาหลักกฎหมายใหม่ๆ ที่ยังไม่เคยมีอยู่ในกฎหมายสยามมาบัญญัติรวมไว้ด้วย

การจัดทำกฎหมายลักษณะอาญา โดยที่การจัดให้มีประมวลกฎหมายแบบสมัยใหม่เป็นเงื่อนไขสำคัญที่จะทำให้ประเทศไทยหลุดพ้นจากข้อเสียเปรียบในเรื่องสิทธิสภาพนอกอาณาเขต และถือความจำเป็นที่จะต้องรีบจัดทำในเวลานั้น สำหรับเหตุผลที่เลือกยกร่างประมวลกฎหมายลักษณะอาญาก่อนประมวลกฎหมายอื่นนั้น นอกจากเหตุผลในเรื่องสิทธิสภาพนอกอาณาเขตดังกล่าวแล้ว มีผู้ให้ความเห็นว่า เนื่องจากในขณะนั้นคนไทยและเจ้าหน้าที่ฝ่ายกฎหมายยังไม่ค่อยมีความรู้ความเข้าใจในการชำระกฎหมายแบบประมวลและในบรรดากฎหมายลักษณะต่าง ๆ กฎหมายอาญาถือเป็นประมวลกฎหมายที่ร่างได้ง่ายที่สุดและศาลต่าง ๆ สามารถเข้าใจง่ายเช่นกัน ดังนั้น จึงเป็นการเหมาะสมที่จะเริ่มงานตรวจชำระและจัดร่างประมวลกฎหมายอาญาขึ้นก่อน

² คำว่า “ประมวลกฎหมาย” หมายความว่า การรวมตัวบทกฎหมายต่าง ๆ ในเรื่องเดียวกันไว้ในกฎหมายเล่มเดียวกัน โดยบัญญัติแบ่งเป็นหมวดหมู่อย่างเป็นระบบ (ศ. หยุด แสงอุทัย)

แต่เดิมกฎหมายอาญาของไทยมิได้จัดทำในรูปประมวลกฎหมาย แต่มีลักษณะเป็นกฎหมายแต่ละฉบับไป เช่น กฎหมายลักษณะโจร ลักษณะวิเวท เป็นต้น ต่อมาในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เนื่องจากมีความจำเป็นในด้านการปกครองประเทศ และความจำเป็นที่จะต้องเลิกศาลกงสุลต่างประเทศ จึงได้มีการจัดทำประมวลกฎหมายอาญาขึ้น ทำนองเดียวกันกับกฎหมายอาญาของประเทศทางตะวันออกและประเทศญี่ปุ่น เรียกว่ากฎหมายลักษณะอาญา ร.ศ. 127 ซึ่งเป็นประมวลกฎหมายอาญาฉบับแรกของไทย กฎหมายลักษณะอาญาได้ใช้บังคับมาเป็นเวลาประมาณ 48 ปี จนถึง พ.ศ. 2500 ก็ได้ยกเลิกไป และได้ประกาศใช้ประมวลกฎหมายอาญา พ.ศ. 2499 ซึ่งเป็นฉบับปัจจุบันและใช้บังคับมาตั้งแต่วันที่ 1 มกราคม 2500 ซึ่งตรงกับวาระฉลองครบ 25 พุทธศตวรรษ

ในการจัดทำประมวลกฎหมายอาญานั้น ได้ยึดหลักปรัชญาและความมุ่งหมายของกฎหมายอาญา ดังนี้คือ

1) ปรัชญาของกฎหมายอาญา กล่าวคือ วัตถุประสงค์ของกฎหมายอาญามีขึ้นเพื่อคุ้มครองส่วนได้เสียของสังคมให้พ้นจากการประทุษร้ายต่าง ๆ กฎหมายอาญาจึงเป็นสิ่งจำเป็นยิ่งต่อความสงบเรียบร้อยของสังคม ส่วนทฤษฎีกฎหมายอาญา หมายถึง กลุ่มแนวความคิดหรือหลักการที่ถือว่าเป็นพื้นฐานของกฎหมายอาญา

2) ความมุ่งหมายของกฎหมายอาญา กล่าวคือ กฎหมายอาญามีความมุ่งหมายในอันที่จะคุ้มครองประโยชน์ส่วนรวมให้พ้นจากการประทุษร้าย โดยอาศัยการลงโทษเป็นมาตรการสำคัญ รัฐมีเหตุผลและความชอบธรรมในการใช้อำนาจลงโทษผู้กระทำความผิดโดยประกอบกับเหตุผลหลัก 3 ประการ คือ หลักความยุติธรรม หลักการป้องกัน และหลักผสมระหว่างหลักความยุติธรรมและหลักป้องกันสังคม

สำหรับการใช้อำนาจในการลงโทษของรัฐนั้นอยู่ในข้อจำกัดโดยบทบัญญัติของกฎหมาย กล่าวคือ

- 1) โทษนั้นจะต้องเป็นไปตามกฎหมาย
- 2) ในความผิดที่กฎหมายกำหนดโทษขั้นสูงไว้ รัฐจะลงโทษผู้กระทำความผิดเกินกว่านั้นไม่ได้ เว้นแต่จะมีเหตุเพิ่มโทษตามกฎหมาย
- 3) ในความผิดที่กฎหมายกำหนดโทษขั้นต่ำไว้ รัฐลงโทษผู้กระทำความผิดต่ำกว่านั้นไม่ได้ เว้นแต่จะมีเหตุลดโทษตามกฎหมาย
- 4) ในความผิดที่กฎหมายกำหนดโทษขั้นต่ำและโทษขั้นสูงไว้ รัฐมีอำนาจลงโทษตามที่เห็นสมควรในระหว่างโทษขั้นต่ำและโทษขั้นสูง

ประมวลกฎหมายอาญาของไทยฉบับปัจจุบัน แบ่งออกได้เป็น 3 ภาค คือ

ภาค 1 บทบัญญัติทั่วไป ประกอบด้วยบทบัญญัติทั่วไปซึ่งบัญญัติถึงหลักการของกฎหมายอาญา อันได้แก่ บทนิยาม การใช้กฎหมายอาญา โทษ ความรับผิดชอบในทางอาญา เจตนา ในกฎหมายอาญา ความสำคัญผิด ความไม่รู้กฎหมาย การกระทำความผิดโดยประมาท การป้องกันโดยชอบด้วยกฎหมาย การกระทำความผิดด้วยความจำเป็น การพยายามกระทำความผิด ตัวการ ผู้ใช้และผู้สนับสนุน วิกิลจริต บันดาลโทษ การกระทำความผิดหลายบท หรือหลายกระทง การกระทำความผิดอีก อายุความ และบทบัญญัติที่ใช้เกี่ยวกับความผิดลหุโทษ ซึ่งบทบัญญัติทั่วไปเหล่านี้จะได้

นำไปใช้กับความผิดอาญาที่เกิดขึ้น ทั้งในประมวลกฎหมายอาญา และความผิดที่มีโทษทางอาญาตามพระราชบัญญัติอื่น ๆ ด้วย (ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 17) การศึกษาในภาคทั่วไปเน้นหนักไปในด้านความคิด ทฤษฎี และแยกแยะลักษณะของการกระทำสภาพจิตใจ เจื่อนไขต่าง ๆ ของกฎหมายอาญา จึงนับว่าเป็นส่วนที่สำคัญที่สุดของการศึกษาวิชากฎหมาย บทบัญญัติทั่วไปนี้ ประมวลกฎหมายอาญาได้บัญญัติไว้ในมาตรา 1 ถึงมาตรา 106

ภาค 2 ความผิด ได้บัญญัติถึงลักษณะความผิดเฉพาะเรื่องเฉพาะราวตามลักษณะการกระทำ ความเสียหายที่เกิดขึ้นอันมีผลกระทบต่อส่วนรวมหรือต่อบุคคลและกำหนดโทษสำหรับความผิดนั้น ๆ เช่น ความผิดเกี่ยวกับความมั่นคง การปกครอง ก่อภัยอันตราย ความผิดเกี่ยวกับเอกสาร ชีวิต ร่างกาย เสรีภาพ ชื่อเสียงและทรัพย์สิน เป็นต้น การศึกษาในภาคความผิดนี้จะต้องเข้าใจวัตถุประสงค์ของกฎหมายอาญาและความหมายขององค์ประกอบความผิดฐานต่าง ๆ ซึ่งเกี่ยวเนื่องกับทฤษฎีในภาคทั่วไปอย่างแยกไม่ออก ผู้ศึกษาจะต้องทำความเข้าใจบทบัญญัติในภาคหนึ่งอย่างถ่องแท้เสียก่อนจึงจะสามารถใช้กฎหมายอาญาภาคความผิดนี้ได้อย่างถูกต้องเหมาะสม บทบัญญัติในภาคความผิดนี้ประมวลกฎหมายอาญาได้บัญญัติไว้เริ่มตั้งแต่มาตรา 107 ถึงมาตรา 366

ภาค 3 ลหุโทษ ได้แก่ บทบัญญัติความผิดเล็กน้อยที่ระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งเดือนและหรือปรับไม่เกินหนึ่งพันบาท บทบัญญัติในภาคลหุโทษนี้ ได้แก่ มาตรา 367 ถึงมาตรา 398

ตามประมวลกฎหมายอาญากำหนดโทษไว้ 5 สถาน ตามมาตรา 18 มีรายละเอียดดังนี้

1) โทษประหารชีวิต เป็นโทษที่ร้ายแรงที่สุด คือเป็นการตัดผู้กระทำความผิดออกไปจากสังคมโดดเด็ดขาด ซึ่งมักจะมีข้อถกเถียงในทางนโยบายว่าควรจะคงไว้หรือให้ยกเลิกไป ทั้งนี้เมื่อคดีถึงที่สุด จะจัดการประหารชีวิตทันทียังไม่ได้ จะต้องรอไว้อีก 60 วัน นับแต่วันมีคำพิพากษาเสียก่อน เพื่อดำเนินการในชั้นที่สอง คือให้ผู้ต้องโทษมีโอกาสขอพระราชทานอภัยโทษได้โดยรัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมจะเป็นผู้ถวายความเห็น ถ้าทรงยกเรื่องราวเสียก็จะให้มีการประหารชีวิตก่อนกำหนดได้ สำหรับวิธีการประหารชีวิตให้ดำเนินการด้วยวิธีการฉีดยาหรือสารพิษให้ตาย

2) โทษจำคุก เป็นโทษตัดเสรีภาพของผู้กระทำความผิดให้อยู่ในที่จำกัด เพื่อมิให้ผู้นั้นออกไปกระทำความผิดอีก หรือเป็นการกั้นผู้นั้นออกจากสังคมชั่วครา เพื่อลงโทษและปรับปรุงแก้ไขผู้นั้น การจำคุกจะทำให้ผู้กระทำความผิดรู้สึกหวาดกลัวเพราะถูกจำกัดเสรีภาพต้องจากบ้านเรือนและครอบครัวมา ตลอดจนการถูกจำกัดจะทำให้เจ้าพนักงานมีเวลาและโอกาสฝึกอบรมอาชีพ ควบคุมความประพฤติของผู้ต้องโทษเพื่อให้สามารถกลับตนเป็นคนดี โทษจำคุกแยกออกได้เป็น 2 ประเภท คือ จำคุกตลอดชีวิต และจำคุกมีกำหนดเวลา

3) โทษกักขัง แม้จะเป็นโทษทางอาญาอย่างหนึ่งแต่ก็ยังไม่มีความผิดฐานใดที่บัญญัติให้ต้องโทษกักขังโดยตรง แต่ให้โทษกักขังในลักษณะที่อิงกับโทษอื่น ๆ มากกว่า กล่าวคือ ก) โดยการเปลี่ยนจากโทษจำคุกมาเป็นโทษกักขัง ซึ่งเหตุผลในการเปลี่ยนโทษจำคุกมาเป็นกักขังก็เพื่อมิให้ผู้ต้องโทษได้ชื่อว่าเคยติดคุกมาแล้ว แต่ถ้าผู้นั้นเคยติดคุกในคดีที่มีโทษหรือกระทำโดยประมาทมาก่อน การเปลี่ยนโทษจำคุกมาเป็นกักขังก็ไม่มี ความหมาย และ ข) โดยศาลให้กักขังแทนค่าปรับ

สำหรับสถานที่กักขังจะต้องมีใช้เรือนจำ รวมถึงสถานีตำรวจเอง เพื่อมิให้ปะปนกับผู้ที่ถูกจำคุกและศาลอาจกำหนดให้กักขังในที่อาศัยของผู้นั้นเอง หรือที่อื่น

4) โทษปรับ เป็นการลงโทษที่กฎหมายเห็นว่าการชำระเงินตามจำนวนที่กำหนดก็เป็นการเหมาะสมกับความผิดแล้ว และพอที่ทำให้ผู้กระทำความผิดสำนึกตน แต่ศาลก็อาจลงโทษทั้งจำคุกและปรับด้วยก็ได้ ถ้าปรับก็เป็นส่วนหนึ่งของการชดใช้ความผิดด้วย อย่างไรก็ตาม โทษปรับก็เป็นการลงโทษทางทรัพย์สิน ซึ่งอาจมีกรณีที่ผู้ต้องโทษปรับพยายามหลีกเลี่ยงการชำระค่าปรับ ดังนั้น กฎหมายจึงกำหนดวิธีบังคับเอาไว้ตามมาตรา 29 สำหรับกรณีการกักขังแทนค่าปรับ มีข้อสังเกตว่า กฎหมายใช้คำว่า “กักขังแทนการปรับ” ไม่ใช่ “โทษกักขัง” เพราะเป็นการกักขังเพื่อบังคับเสียค่าปรับ ผู้กระทำต้องเลือกเอาระหว่างเสรีภาพ กับทรัพย์สิน ดังนั้น แม้ศาลสั่งปรับเพียง 50 บาท ถ้าจำเลยไม่ชำระก็ต้องถูกกักขัง 1 วันเต็ม หากไม่ยอมถูกขังต้องชำระ 50 บาท จึงจะเป็นไปตามความประสงค์ของบทบังคับ มิฉะนั้นก็จะมีทางบังคับเอาค่าปรับได้กฎหมายก็จะไร้ผล

5) โทษริบทรัพย์สิน เป็นโทษอย่างหนึ่ง เพราะทำให้ผู้กระทำความผิดซึ่งมีทรัพย์สินนั้น ๆ อยู่ต้องเสียของของตนเองไปอันเป็นโทษแต่ก็เป็นวิธีการเพื่อความปลอดภัยด้วย เพราะในบางกรณีแม้ไม่มีผู้กระทำความผิด ศาลก็สั่งริบทรัพย์สินนั้นได้เพื่อไม่ให้มีการใช้ทรัพย์สินดังกล่าวไปในทางมิชอบต่อไป มีข้อพึงสังเกตในกรณีริบทรัพย์สินนี้ศาลจะกักขังผู้นั้นแทนราคาทรัพย์สินที่ริบไม่ได้ เพราะการชำระราคาทรัพย์สินในกรณีนี้มีใช้เป็นโทษปรับ การกักขังตามมาตรานี้เป็นการกักขังเพื่อให้ปฏิบัติตามคำสั่งของศาลเท่านั้น

โดยสรุป โทษทั้ง 5 ประการที่กล่าวมานี้เป็นโทษทางอาญา ดังนั้น หากปรากฏว่ากฎหมายใดกำหนดโทษอย่างหนึ่งอย่างใดหรือหลายอย่างใน 5 ประการนี้ไว้ ก็ถือว่ากฎหมายนั้นมีโทษในทางอาญา ซึ่งจะต้องปฏิบัติตามบทบัญญัติหรือหลักกฎหมายอันเกี่ยวกับความผิดอาญาตามที่มาตรา 17 บัญญัติไว้ความว่า “บทบัญญัติในภาค 1 แห่งประมวลกฎหมายนี้ ให้ใช้ในกรณีแห่งความผิดตามกฎหมายอื่นด้วย เว้นแต่กฎหมายนั้น ๆ จะได้บัญญัติไว้เป็นอย่างอื่น”

1.2 กฎหมายอาญาของประเทศญี่ปุ่น

ในปี ค.ศ. 1868 ประเทศญี่ปุ่นเกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญ (สมัยเมจิ) ระบบโชกุนสิ้นสุดลง รัฐบาลเมจิพยายามทำการรวบรวมกฎหมายอาญาทั่วประเทศโดยมีวัตถุประสงค์เพื่อต้องการปฏิรูประบบกฎหมายให้ทัดเทียมกับชาติตะวันตก โดยเฉพาะเพื่อแก้ปัญหาเรื่องสิทธิสภาพนอกอาณาเขต ในปี ค.ศ. 1880 กฎหมายอาญาของประเทศญี่ปุ่น (ฉบับเก่า) ถูกเขียนขึ้นโดยชาวฝรั่งเศส ซึ่งนำหลักการในกฎหมายอาญาของฝรั่งเศสมาเป็นต้นแบบในการร่างกฎหมายอาญาของญี่ปุ่น แต่รัฐธรรมนูญของญี่ปุ่น (ค.ศ. 1889) มีความใกล้เคียงกับรัฐธรรมนูญของเยอรมัน อย่างไรก็ตาม ในปี ค.ศ. 1907 ประเทศญี่ปุ่นก็นำหลักการในกฎหมายอาญาของเยอรมันมาเป็นต้นแบบในการร่างกฎหมายอาญาเพื่อใช้บังคับภายในประเทศจนกระทั่งถึงปัจจุบัน ทั้งนี้ กฎหมายอาญาของญี่ปุ่นมีการแก้ไขเปลี่ยนแปลงกว่า 20 ครั้ง แต่ก็เป็น การเปลี่ยนแปลงเนื้อหาเพียงบางส่วนเท่านั้นมิใช่โดยเนื้อหาทั้งหมด

สมัยหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ปี ค.ศ. 1946 รัฐธรรมนูญของญี่ปุ่นถูกเขียนขึ้นใหม่โดยนำหลักการในระบอบประชาธิปไตย โดยเฉพาะหลักความเสมอภาคและเท่าเทียมกันของบุคคลมาบัญญัติไว้ ส่งผลให้บทบัญญัติในกฎหมายอาญาเรื่องใดที่ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญก็จะถูกยกเลิกหรือเปลี่ยนแปลงไปด้วย เช่น ความผิดและโทษเกี่ยวกับพระมหากษัตริย์หรือราชวงศ์ซึ่งในอดีตมีกำหนดโทษทางอาญาที่หนักมาก แต่ปัจจุบันบทบัญญัตินี้ได้ถูกยกเลิก กล่าวคือ ความผิดฐานปลงพระชนม์พระมหากษัตริย์หรือราชวงศ์มีอัตราโทษเท่ากับการฆ่าคนธรรมดา รวมถึงความผิดฐานการมีชู้ของภริยาที่ถูกยกเลิกไปในที่สุดเช่นกัน นอกจากนี้ เนื่องจากช่วงเวลาที่ผ่านมากฎหมายอาญาของญี่ปุ่นถูกเขียนโดยใช้ตัวอักษรที่อ่านยากจึงเป็นอุปสรรคต่อการศึกษาและทำความเข้าใจของบุคคลทั่วไป ด้วยเหตุนี้ ในปี ค.ศ. 1995 จึงทำการแก้ไขเปลี่ยนแปลงถ้อยคำตัวบทเพื่อให้เข้าใจง่ายขึ้น และได้ยกเลิกความผิดฐานฆ่าบุพการีเนื่องจากในปี ค.ศ. 1973 ศาลสูงได้ตัดสินว่าบทบัญญัตินี้ขัดต่อรัฐธรรมนูญ (หลักความเสมอภาคและเท่าเทียมกัน)

ประมวลกฎหมายอาญาของประเทศญี่ปุ่นมีทั้งหมด 264 มาตรา แบ่งออกเป็นภาคทั่วไปและภาคความผิด ซึ่งในภาคความผิดแบ่งออกเป็น

- 1) ความผิดต่อพระมหากษัตริย์หรือราชวงศ์ (ปัจจุบันถูกยกเลิก)
- 2) ความผิดเกี่ยวกับความมั่นคงของราชอาณาจักร
- 3) ความผิดเกี่ยวกับความสงบเรียบร้อย เช่น ปลอมเงินตรา วางเพลิง
- 4) ความผิดเกี่ยวกับเสรีภาพส่วนบุคคล เช่น ฆ่าคนตาย ลักทรัพย์ ชิงทรัพย์

สำหรับโทษทางอาญามีบัญญัติไว้ในมาตรา 9 ได้แก่

1) โทษประหารชีวิต กล่าวคือ ปี ค.ศ. 2009 รัฐบาลทำการสำรวจว่าประชาชนยังคงต้องการให้มีโทษประหารชีวิตหรือไม่ เนื่องจากประเทศในทวีปยุโรปได้ยกเลิกโทษประหารชีวิตเกือบทั้งหมดแล้ว ผลการสำรวจปรากฏว่า ร้อยละ 80 ยังคงต้องการให้มีโทษประหารชีวิตเช่นเดิม ซึ่งโทษประหารชีวิตตามมาตรา 11 กำหนดให้ใช้วิธีแขวนคอซึ่งเป็นโทษดั้งเดิมในสมัยเมจิ (ค.ศ. 1874) สำหรับความผิดที่มีระวางโทษประหารชีวิต เช่น ฆ่าคนตาย ชิงทรัพย์เป็นเหตุให้ผู้อื่นถึงแก่ความตาย ทั้งนี้ กฎหมายได้กำหนดขั้นตอนว่ารัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมต้องลงนามรับรองภายใน 6 เดือน ภายหลังศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุดให้ลงโทษประหารชีวิต จึงจะสามารถนำตัวนักโทษไปประหารชีวิตได้ (ในปี ค.ศ. 2008 มีนักโทษถูกประหารชีวิต จำนวน 15 คน ด้วยเหตุผลว่าบุคคลดังกล่าวกระทำความผิดอาญาที่มีโทษอย่างร้ายแรง ประกอบกับความต้องการของฝ่ายผู้เสียหาย) อย่างไรก็ตาม รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรมมักไม่ค่อยลงนามหรือปฏิบัติตามขั้นตอนดังกล่าว ตัวอย่างเช่น ในปี ค.ศ. 2012 มีนักโทษประหารชีวิต จำนวน 133 คน โดยจำนวน 14 คน พบว่ารอโทษประหารมาแล้วเป็นเวลา 20 ปี สาเหตุเพราะรัฐมนตรีผู้นั้นเป็นผู้นับถือศาสนาคริสต์ นอกจากนี้ ในกรณีที่มิวันสำคัญของประเทศญี่ปุ่น เช่น วันพระมหากษัตริย์ ก็จะมีการลดโทษให้แก่ักโทษดังกล่าวด้วย กล่าวคือ ในปี ค.ศ. 2011 มีกรณีลดโทษประหารชีวิตให้จำเลย เหลือเพียงจำคุก 35 ปี 2 เดือน

2) โทษจำคุกตลอดชีวิต ซึ่งแม้จะมีบัญญัติไว้ดังกล่าว แต่อาจมีกรณีลดโทษให้เหลือเพียงจำคุก 10 ปี โดยอาจใช้บทมาตราอื่นมาตีความเพื่อลดโทษ

3) โทษจำคุก แบ่งเป็น 2 แบบ ได้แก่

- โจษิกิ เป็นการจำคุกที่นักโทษถูกบังคับให้ต้องทำงานหรือใช้แรงงาน ประกอบด้วย โดยหนึ่งวันต้องทำงานจำนวน 8 ชั่วโมง และมีค่าตอบแทนให้เดือนละ 4,700 เยน ในอดีตจะจ่ายค่าตอบแทนให้เดือนละ 500 เยน ซึ่งถือว่าน้อยมาก นักโทษส่วนใหญ่เมื่อพ้นโทษแล้วก็จะกลับไปกระทำผิดซ้ำอีก เนื่องจากไม่มีเงินเพียงพอในการดำรงชีพ

- โทษจำคุกโดยไม่บังคับให้ต้องทำงาน

4) มีโทษปรับ แบ่งเป็น 2 ระดับ คือปรับและปรับเล็กน้อย ตลอดจนโทษกักขังและริบทรัพย์สิน กล่าวคือ เมื่อผู้กระทำความผิดต้องรับโทษประหารชีวิต จะไม่ลงโทษปรับ แต่สามารถริบทรัพย์สินได้ แต่ถ้ามีโทษจำคุกตลอดชีวิต ไม่ว่าจะบังคับให้ต้องทำงานหรือไม่ ก็สามารถลงโทษปรับหรือริบทรัพย์สินได้

นอกจากนี้จากกฎหมายอาญาในข้างต้นแล้ว ยังมีประเด็นต่าง ๆ ที่น่าสนใจ ได้แก่

1) กฎหมายเกี่ยวกับการดูแลผู้มีปัญหาทางจิต กล่าวคือ ในปี ค.ศ. 2001 เกิดคดีอาญาเรื่องหนึ่งขึ้น ณ เมืองอึเคตะ นายทาคูมะ อุมารุ ก่อคดีฆ่าเด็กนักเรียนประถม ซึ่งก่อนนี้เขาเคยก่อคดีลักทรัพย์ ชิงทรัพย์มาแล้ว แต่เนื่องจากเป็นผู้มีปัญหาทางจิตจึงไม่ได้รับโทษทางอาญากับได้รับการปล่อยตัวไป จากนั้นเขาก็กลับมากระทำผิดซ้ำอีก คดีนี้ถือเป็นที่มาของกฎหมายควบคุมดูแลบุคคลผู้มีปัญหาทางจิต โดยเฉพาะผู้กระทำความผิดคดีอาญาร้ายแรง ทั้งนี้ ผู้กระทำความผิดจะถูกส่งตัวไปบำบัดรักษา ณ โรงพยาบาลทางจิต มีแพทย์พยาบาลผู้ดูแลเป็นพิเศษ จากนั้นจะส่งตัวไปยังศูนย์บำบัดอีกเป็นเวลา 5 ปี ผลการดำเนินการที่ผ่านมาถือว่าประสบความสำเร็จมาก (สถิติในปี ค.ศ. 2011 มีบุคคลเข้ารับการรักษา จำนวน 1,719 คน)

2) ในปี ค.ศ. 2009 เกิดการเปลี่ยนแปลงเกี่ยวกับระบบวิธีพิจารณาคดีอาญา ครั้งสำคัญ กล่าวคือ ประเทศญี่ปุ่นได้นำระบบลูกขุนมาใช้ในการพิจารณาคดีอาญา โดยกำหนดให้ประชาชนซึ่งคัดเลือกจากบัญชีผู้มีสิทธิเลือกตั้งได้มีส่วนร่วมพิจารณาคดีในศาลชั้นต้น ซึ่งวิธีการนี้จะจำกัดใช้เฉพาะคดีอาญาร้ายแรงเท่านั้น เช่น ฆ่าคนตาย ฆ่าชิงทรัพย์ ทั้งนี้ องค์คณะที่พิจารณาคดีประกอบด้วย ลูกขุน 6 คน ผู้พิพากษา 3 คน ส่วนในคดีที่จำเลยรับสารภาพ องค์คณะที่พิจารณาคดีประกอบด้วย ลูกขุน 4 คน ผู้พิพากษา 1 คน โดยองค์คณะดังกล่าวจะพิจารณาว่าจำเลยกระทำความผิดจริงหรือไม่ รวมถึงพิจารณาในเรื่องโทษด้วย ส่วนการปรับบทกฎหมายจะเป็นหน้าที่ของผู้พิพากษา การตัดสินคดีจะใช้เสียงข้างมากซึ่งในเสียงข้างมากจะต้องมีผู้พิพากษาหรือลูกขุนอย่างน้อย 1 คน นอกจากนี้ เคยมีคดีตัวอย่างที่ผู้หญิงอายุ 60 ปี ซึ่งเป็นลูกขุน ได้ฟ้องเรียกร้องค่าเสียหายจากรัฐ จำนวน 2 ล้านบาท อ้างว่าเกิดอาการเครียดอย่างร้ายแรงจากการที่ตนต้องถูกคัดเลือกเพื่อทำหน้าที่ลูกขุน คดีนี้รัฐบาลต่อสู้ว่าลูกขุนไม่สามารถเรียกร้องค่าเสียหายจากรัฐได้ เนื่องจากลูกขุนสามารถขอลอนตัวออกจากการปฏิบัติหน้าที่เมื่อใดก็ได้ อีกทั้งการทำหน้าที่ดังกล่าวก็เป็นไปเพื่อประโยชน์แก่สังคม

3) ปัจจุบันได้ยกเลิกกำหนดอายุความกรณีที่รัฐเป็นผู้ฟ้องคดี กล่าวคือ ยกเลิกอายุความสำหรับความผิดที่มีโทษประหารชีวิต เช่น ความผิดฐานฆ่าคนตาย (เดิมกำหนดระยะเวลาฟ้อง

คดี 25 ปี) ทั้งนี้ รัฐสามารถฟ้องคดีให้รับโทษได้เสมอ เริ่มใช้บังคับตั้งแต่ปี ค.ศ. 2011 และให้มีผลย้อนหลังได้

4) ความผิดฐานเป็นยาгуซ่า กล่าวคือ มีการเพิ่มโทษ และโยงเข้ากับความผิดฐานฉ้อฉล รวมถึงกฎหมายต่อต้านยาгуซ่า รวมถึงผู้ที่มีความสัมพันธ์ใกล้ชิด โดยมีมาตรการสำคัญ เช่น ผู้กระทำผิดไม่สามารถเปิดบัญชีธนาคารหรือเช่าบ้านได้ เนื่องจากยาгуซ่ามักจะเปิดสำนักงานเป็นของตัวเองเพื่อทำสิ่งผิดกฎหมาย

5) เรื่องอื่น ๆ เช่น นำหลักวิธีการทางวิทยาศาสตร์ เช่น การตรวจ DNA มาใช้ในการตรวจพิสูจน์ข้อเท็จจริงในคดี ส่วนการอัดเสียง ถ่ายภาพหรือวิดีโอ แม้จะยังไม่มีความหมายรองรับ แต่พนักงานสอบสวนก็สามารถดำเนินการได้ตามดุลพินิจของตนในการปฏิบัติหน้าที่สืบหาข้อเท็จจริง รวมถึงกฎหมายเกี่ยวกับการดักฟัง ซึ่งคาดว่าจะผ่านการพิจารณาของสภาในปีหน้า ทั้งนี้ เพื่อใช้พิสูจน์ข้อเท็จจริงในคดียาเสพติดโดยต้องได้รับอนุญาตจากศาล นอกจากนี้ ในคดีเกี่ยวกับอาชญากรรมทางเพศ จะมีการแก้ไขกฎหมายโดยผู้เสียหายไม่จำเป็นต้องบอกชื่อก็ได้ ฯลฯ

สำหรับประเด็นความสัมพันธ์ระหว่างประเทศญี่ปุ่นกับประเทศไทยเกี่ยวกับกฎหมายอาญา กล่าวคือ นายมาซาโอะ โทอิจิ (เกิดในปี ค.ศ. 1871 สำเร็จการศึกษาจากมหาวิทยาลัยเยล ประเทศสหรัฐอเมริกา) ได้เข้ามาทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษากฎหมายให้กับประเทศไทย และรับราชการเป็นผู้พิพากษา รวมถึงมีส่วนเกี่ยวข้องในการร่างกฎหมายอาญาให้กับประเทศไทย ด้วยเหตุนี้ กฎหมายอาญาของไทยในยุคนั้นจึงมีความใกล้เคียงกับกฎหมายอาญาของญี่ปุ่น (ฉบับปี ค.ศ. 1907 อาศัยต้นแบบจากประเทศเยอรมัน) ทั้งนี้ กฎหมายอาญาของไทยฉบับปัจจุบันได้รับอิทธิพลจากหลายประเทศ เช่น อิตาลี ฝรั่งเศส ญี่ปุ่น

2. กฎหมายรัฐธรรมนูญ

กฎหมายรัฐธรรมนูญ³ (Constitutional Law) หมายถึง บรรดาบทบัญญัติแบบแผนที่ว่าด้วยการจัดระเบียบทางการเมืองการปกครองของรัฐ ไม่ว่าจะเป็นการกำหนดรูปแบบของรัฐ รูปแบบการปกครอง โครงสร้างและอำนาจหน้าที่ขององค์กรที่ใช้อำนาจสูงสุดในรัฐ ความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรที่ใช้อำนาจสูงสุดในรัฐด้วยกัน ความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรที่ใช้อำนาจสูงสุดในรัฐกับประชาชน ตลอดจนการรับรองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน

กฎหมายรัฐธรรมนูญจะประกอบไปด้วยบทบัญญัติที่เกี่ยวกับการจัดระเบียบทางการเมืองการปกครองของรัฐในหลายประเภทหรือหลายรูปแบบด้วยกัน ทั้งนี้ อาจปรากฏอยู่ในรูปของรัฐธรรมนูญลายลักษณ์อักษรหรือไม่ก็ได้ กล่าวคือ บทบัญญัตินั้นอาจเป็นรัฐธรรมนูญลายลักษณ์อักษร เช่น รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2550 หรืออาจปรากฏอยู่ในกฎหมายประกอบรัฐธรรมนูญ เช่น พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญว่าด้วยการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรและการได้มาซึ่งวุฒิสภา พ.ศ. 2550 หรืออาจปรากฏอยู่ในพระราชบัญญัติธรรมดา เช่น พระราชบัญญัติระเบียบบริหารราชการแผ่นดิน พ.ศ. 2534 หรืออาจปรากฏอยู่ในรูปของบทบัญญัติที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษรก็ได้ เช่น จารีตประเพณีหรือธรรมเนียมปฏิบัติทางรัฐธรรมนูญ คำพิพากษาของศาล โดยที่รัฐธรรมนูญเป็นบทบัญญัติในการจัดระเบียบทางการเมืองการปกครองของรัฐ ดังนั้น รัฐทุกรัฐจึงมี “กฎหมายรัฐธรรมนูญ” ด้วยกันทั้งสิ้นไม่ว่ารัฐนั้นจะมีการปกครองในระบอบใดก็ตาม เนื่องจากรัฐทุกรัฐต้องมีบทบัญญัติในการจัดระเบียบทางการเมืองการปกครองของรัฐเสมอ

ในทางวิชาการมีการให้ความหมายของรัฐธรรมนูญไว้ 3 ความหมาย ดังต่อไปนี้

1) รัฐธรรมนูญตามเนื้อหาหรือรัฐธรรมนูญในความหมายอย่างกว้าง หมายถึง บรรดาบทบัญญัติแบบแผนที่ว่าด้วยการจัดระเบียบทางการเมืองการปกครองของรัฐ โดยบทบัญญัตินั้นอาจรวบรวมอยู่ในรูปของรัฐธรรมนูญลายลักษณ์อักษร หรืออยู่ในรูปของกฎหมายลายลักษณ์อักษรหลากหลายฉบับที่ไม่ได้มีชื่อเรียกว่า “รัฐธรรมนูญ” ก็ได้ เช่น พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ พระราชบัญญัติ พระราชกำหนด หรืออยู่ในรูปของกฎหมายที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษร เช่น จารีตประเพณีหรือธรรมเนียมปฏิบัติทางรัฐธรรมนูญ คำพิพากษาของศาล บทบัญญัตินี้หากเป็นบทบัญญัติที่ว่าการจัดระเบียบทางการเมืองการปกครองของรัฐ จะเห็นได้ว่ารัฐธรรมนูญตามเนื้อหาหรือรัฐธรรมนูญในความหมายกว้างนั้นมีความหมายเช่นเดียวกับคำว่า “กฎหมายรัฐธรรมนูญ” นั่นเอง

2) รัฐธรรมนูญตามแบบพิธีหรือรัฐธรรมนูญในความหมายอย่างแคบ หมายถึง บทบัญญัติแบบแผนที่ว่าด้วยการจัดระเบียบทางการเมืองการปกครองของรัฐที่รวบรวมไว้อย่างเป็นระบบในเอกสารลายลักษณ์อักษรฉบับหนึ่งที่เรียกว่า “รัฐธรรมนูญ” โดยมีกระบวนการจัดทำเป็นพิเศษที่แตกต่างจากกระบวนการจัดทำกฎหมายธรรมดา ดังนั้น บทบัญญัติแบบแผนในการจัดระเบียบ

³ สุริยา ปานแย้ม กับอนุวัฒน์ บุญนันท์, *คู่มือสอบกฎหมายรัฐธรรมนูญ*, พิมพ์ครั้งที่ 5 (กรุงเทพฯ : วิญญูชน, 2555), หน้า 13 - 18.

ทางการเมืองการปกครองของรัฐใดที่ไม่ได้บัญญัติอยู่ในรัฐธรรมนูญลายลักษณ์อักษร แต่ปรากฏอยู่ในรูปของกฎหมายธรรมดา จารีตประเพณี หรือคำพิพากษาของศาล ย่อมไม่ถือว่าเป็นรัฐธรรมนูญ ด้วยเหตุนี้ นักกฎหมายจึงมักเรียกรัฐธรรมนูญตามแบบพิธีว่า “รัฐธรรมนูญลายลักษณ์อักษร” สำหรับประเทศอังกฤษซึ่งมีรัฐธรรมนูญจารีตประเพณีหรือรัฐธรรมนูญที่ไม่เป็นลายลักษณ์อักษร ย่อมไม่มีรัฐธรรมนูญตามแบบพิธี อย่างไรก็ตาม อังกฤษก็มีรัฐธรรมนูญตามเนื้อหาหรือมีกฎหมายรัฐธรรมนูญซึ่งปรากฏอยู่ในรูปของพระราชบัญญัติ คำพิพากษาของศาล จารีตประเพณี และธรรมเนียมปฏิบัติทางรัฐธรรมนูญ จะเห็นได้ว่ารัฐธรรมนูญตามแบบพิธีย่อหมายถึง “รัฐธรรมนูญลายลักษณ์อักษร” เพียงประการเดียว เพราะฉะนั้น รัฐธรรมนูญตามแบบพิธีหรือรัฐธรรมนูญในความหมายอย่างแคบจึงเป็นเพียงส่วนหนึ่งของ “กฎหมายรัฐธรรมนูญ” หรือ “รัฐธรรมนูญตามเนื้อหา” เท่านั้น

3) รัฐธรรมนูญตามอุดมคติทางการเมือง โดยความหมายนี้ย่อมผันแปรไปตามอุดมการณ์ทางการเมืองที่ยึดถือเป็นอุดมคติในการปกครองของรัฐ หากยึดถือลัทธิเสรีประชาธิปไตยหรือลัทธิรัฐธรรมนูญนิยมเป็นนิตินัยพื้นฐานในการปกครองรัฐ รัฐธรรมนูญตามลัทธินี้ย่อหมายถึงกฎหมายแบบแผนที่ว่าด้วยการจัดระเบียบทางการเมืองการปกครองของรัฐที่มุ่งจำกัดการใช้อำนาจของผู้ปกครอง และประกันสิทธิเสรีภาพของประชาชน ฉะนั้น กฎเกณฑ์การปกครองรัฐที่จะเป็นรัฐธรรมนูญตามลัทธิรัฐธรรมนูญนิยมได้ จะต้องประกอบด้วยหลักการที่สำคัญ 2 ประการ คือ (1) การจำกัดการใช้อำนาจของผู้ปกครอง และ (2) การประกันสิทธิเสรีภาพของประชาชน ดังที่ข้อ 16 แห่งปฏิญญาว่าด้วยสิทธิมนุษยชนและพลเมือง ค.ศ. 1799 ของฝรั่งเศสบัญญัติไว้ว่า “สังคมใดไม่มีหลักประกันสิทธิเสรีภาพและไม่มีการแบ่งแยกอำนาจโดยชัดแจ้ง สังคมนั้นไม่มีรัฐธรรมนูญ” ซึ่งการไม่มีรัฐธรรมนูญตามบทบัญญัติดังกล่าวนี้ย่อหมายถึงการไม่มีรัฐธรรมนูญตามลัทธิรัฐธรรมนูญนิยมนั่นเอง

นอกจากนี้ รัฐธรรมนูญยังมีหลักการสำคัญที่เรียกว่า “หลักความเป็นกฎหมายสูงสุด” หมายถึง หลักการที่ยอมรับว่ารัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายที่มีลำดับชั้นสูงสุดในระบบกฎหมายของรัฐ กฎหมายที่มีลำดับชั้นต่ำกว่าจะขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญมิได้ ในกรณีที่กฎหมายที่มีลำดับชั้นต่ำกว่าขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ กฎหมายนั้นย่อมเป็นอันใช้บังคับมิได้ แต่อย่างไรก็ตาม กฎหมายที่ขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญจะมีผลใช้บังคับอยู่ต่อไปจนกว่าองค์กรที่มีอำนาจจะได้วินิจฉัยว่ากฎหมายนั้นขัดหรือแย้งต่อรัฐธรรมนูญ ทั้งนี้ หลักความเป็นกฎหมายสูงสุดของรัฐธรรมนูญมีเฉพาะในประเทศที่มีรัฐธรรมนูญลายลักษณ์อักษรและมีกระบวนการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญลายลักษณ์อักษรที่ทำได้ยากกว่ากฎหมายธรรมดาเท่านั้น อนึ่ง หลักความเป็นกฎหมายสูงสุดของรัฐธรรมนูญจะเกิดความมั่นคงได้จำเป็นต้องมีมาตรการในการคุ้มครองความเป็นกฎหมายสูงสุดของรัฐธรรมนูญให้พ้นจากการใช้อำนาจอำเภอใจของผู้ปกครอง ซึ่งมาตรการที่นิยมนำมาใช้เพื่อคุ้มครองความเป็นกฎหมายสูงสุดของรัฐธรรมนูญนั้นมีอยู่ 2 มาตรการด้วยกัน คือ 1) การตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของกฎหมาย และ 2) การกำหนดให้รัฐธรรมนูญแก้ไขได้ยากกว่ากฎหมายธรรมดา

2.1 กฎหมายรัฐธรรมนูญของประเทศไทย

เนื่องจากปัจจุบันประเทศไทยปกครองโดยมีรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (ฉบับชั่วคราว) พุทธศักราช 2557 จึงจำเป็นต้องรอการประกาศใช้รัฐธรรมนูญฉบับใหม่ต่อไป ด้วยเหตุนี้เนื้อหาที่นำเสนอตั้งจะกล่าวต่อไปนี้จะขอกล่าวถึงเฉพาะประเด็นสำคัญตามที่ได้บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ซึ่งได้แก่

1) หลักความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของกฎหมาย เป็นหลักการที่เรียกร้องให้กฎหมายทั้งหลายที่ตราขึ้นโดยฝ่ายนิติบัญญัติ อันได้แก่ พระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ และพระราชบัญญัติ ตลอดจนกฎหมายอื่นที่ตราขึ้นโดยฝ่ายบริหารแต่มีคำบังคับเทียบเท่ากับพระราชบัญญัติ อันได้แก่ พระราชกำหนด และประกาศคณะปฏิวัติบางฉบับ จะต้องชอบด้วยรัฐธรรมนูญอันเป็นกฎหมายสูงสุด ด้วยเหตุนี้ การตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของกฎหมายจึงเป็นการควบคุมเฉพาะพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ พระราชบัญญัติ พระราชกำหนด และประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่มีคำบังคับเทียบเท่ากับพระราชบัญญัติมิให้ขัดต่อรัฐธรรมนูญเท่านั้น ซึ่งรัฐธรรมนูญฉบับปัจจุบันกำหนดให้ “ศาลรัฐธรรมนูญ” เป็นองค์กรเดียวที่ทำหน้าที่ตรวจสอบความชอบด้วยรัฐธรรมนูญของกฎหมาย ฉะนั้นในกรณีที่มีปัญหาว่าพระราชบัญญัติประกอบรัฐธรรมนูญ พระราชบัญญัติ พระราชกำหนด หรือประกาศคณะปฏิวัติฉบับที่มีคำบังคับเทียบเท่ากับพระราชบัญญัติขัดต่อรัฐธรรมนูญหรือไม่ ย่อมเป็นคดีพิพาทที่อยู่ในอำนาจพิจารณาวินิจฉัยของศาลรัฐธรรมนูญ

ส่วนการเรียกร้องให้กฎหมายล้าตบรองที่ตราขึ้นโดยฝ่ายบริหาร คำสั่ง และการกระทำอื่นใดในทางปกครองจะต้องชอบด้วยรัฐธรรมนูญและชอบด้วยกฎหมายที่ตราขึ้นโดยฝ่ายนิติบัญญัตินั้น ย่อมเป็นไปตาม “หลักความชอบด้วยกฎหมายของการกระทำทางปกครอง” ซึ่งรัฐธรรมนูญกำหนดให้ “ศาลปกครอง” เป็นองค์กรหลักที่ทำหน้าที่ตรวจสอบความชอบด้วยกฎหมายของการกระทำทางปกครอง ฉะนั้น ในกรณีที่มีปัญหาว่ากฎหมายล้าตบรองที่ตราขึ้นโดยฝ่ายบริหาร คำสั่ง หรือการกระทำอื่นใดในทางปกครองขัดต่อรัฐธรรมนูญหรือขัดต่อกฎหมายที่ตราขึ้นโดยฝ่ายนิติบัญญัติหรือไม่ โดยหลักแล้วย่อมเป็นคดีพิพาทที่อยู่ในอำนาจพิจารณาพิพากษาของศาลปกครอง

2) กระบวนการแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญ ตามมาตรา 291 มีสาระสำคัญดังนี้

ก) ผู้ตัดข้อแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญต้องมาจากคณะรัฐมนตรี สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมีจำนวนไม่น้อยกว่า 1 ใน 5 ของจำนวนสมาชิกทั้งหมดเท่าที่มีอยู่ของสภาผู้แทนราษฎร หรือจากสมาชิกสภาผู้แทนและสมาชิกวุฒิสภามีจำนวนไม่น้อยกว่า 1 ใน 5 ของจำนวนสมาชิกทั้งหมดเท่าที่มีอยู่ของทั้งสองสภา หรือจากประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้งจำนวนไม่น้อยกว่า 50,000 คน จะเห็นได้ว่ารัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2550 เป็นรัฐธรรมนูญฉบับแรกที่บัญญัติให้ประชาชนมีสิทธิเสนอผู้ตัดข้อแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญได้

ข) ผู้ตัดข้อแก้ไขเพิ่มเติมรัฐธรรมนูญที่มีผลเป็นการเปลี่ยนแปลงการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข หรือเปลี่ยนแปลงรูปของรัฐจะเสนอมิได้

ค) ผู้ตัดข้อแก้ไขเพิ่มเติมต้องเสนอเป็นร่างรัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติมและให้รัฐสภาพิจารณาเป็น 3 วาระ ดังต่อไปนี้

วาระที่ 1 ขึ้นรับหลักการ การออกเสียงลงคะแนนในวาระที่ 1 นี้ให้ใช้วิธีเรียกชื่อและลงคะแนนโดยเปิดเผย และต้องมีคะแนนเสียงเห็นชอบด้วยในการแก้ไขเพิ่มเติมไม่น้อยกว่ากึ่งหนึ่งของจำนวนสมาชิกทั้งหมดเท่าที่มีอยู่ของทั้งสองสภา

วาระที่ 2 ขึ้นพิจารณาเรียงลำดับมาตรา การพิจารณาในวาระที่ 2 นี้ต้องจัดให้มีการรับฟังความคิดเห็นจากประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้งที่เข้าชื่อเสนอร่างรัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติมด้วยการออกเสียงลงคะแนนในวาระนี้ให้ถือเอาเสียงข้างมากเป็นประมาณ

วาระที่ 3 ขึ้นลงมติเห็นชอบ เมื่อการพิจารณาในวาระที่ 2 เสร็จสิ้นแล้วให้รอไว้ 15 วัน เมื่อพ้นกำหนดแล้วให้รัฐสภาพิจารณาในวาระที่ 3 ต่อไป การออกเสียงลงคะแนนในวาระที่ 3 นี้ให้ใช้วิธีเรียกชื่อและลงคะแนนโดยเปิดเผย และต้องมีคะแนนเสียงเห็นชอบด้วยในการที่จะให้ออกใช้เป็นรัฐธรรมนูญมากกว่ากึ่งหนึ่งของจำนวนสมาชิกทั้งหมดเท่าที่มีอยู่ของทั้งสองสภา

ง) เมื่อรัฐสภาได้ลงมติเห็นชอบด้วยในการที่จะให้ออกใช้เป็นรัฐธรรมนูญตามวาระที่ 3 แล้ว ให้นายกรัฐมนตรีนำร่างรัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติมขึ้นทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายภายใน 20 วัน นับแต่วันที่ได้รับร่างรัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติมจากรัฐสภา เพื่อพระมหากษัตริย์ทรงลงพระปรมาภิไธย และเมื่อประกาศในราชกิจจานุเบกษาแล้ว ให้ใช้บังคับเป็นกฎหมายได้

หากพระมหากษัตริย์ไม่ทรงเห็นชอบด้วยและพระราชทานคืนมายังรัฐสภา หรือเมื่อพ้น 90 วันแล้วมิได้พระราชทานคืนมา รัฐสภาจะต้องปรึกษาร่างรัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติมใหม่ ถ้ารัฐสภามีมติยืนยันตามเดิมด้วยคะแนนเสียงไม่น้อยกว่า 2 ใน 3 ของจำนวนสมาชิกทั้งหมดเท่าที่มีอยู่ของทั้งสองสภาแล้ว ให้นายกรัฐมนตรีนำร่างรัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติมขึ้นทูลเกล้าทูลกระหม่อมถวายอีกครั้งหนึ่ง เมื่อพระมหากษัตริย์มิได้ทรงลงพระปรมาภิไธยพระราชทานคืนมาภายใน 30 วัน ให้นายกรัฐมนตรีนำร่างรัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติมนั้นประกาศในราชกิจจานุเบกษาใช้บังคับเป็นกฎหมายได้เสมือนหนึ่งว่าพระมหากษัตริย์ได้ทรงลงพระปรมาภิไธย

3) ขอบเขตทั่วไปในการใช้สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ กล่าวคือ เมื่อรัฐธรรมนูญได้ให้การรับรองและคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคลไว้แล้ว มิได้หมายความว่าบุคคลนั้นจะใช้สิทธิและเสรีภาพอย่างไรก็ได้โดยปราศจากขอบเขต แต่บุคคลนั้นมีหน้าที่ต้องใช้สิทธิและเสรีภาพให้อยู่ภายในขอบเขตที่รัฐธรรมนูญกำหนดไว้ด้วย ทั้งนี้ รัฐธรรมนูญได้กำหนดขอบเขตการใช้สิทธิและเสรีภาพไว้ในหลายกรณีด้วยกัน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอื่นและเพื่อคุ้มครองประโยชน์สาธารณะ

โดยการใช้สิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญในทุกเรื่องจะต้องอยู่ภายในขอบเขตที่รัฐธรรมนูญ มาตรา 28 วรรคหนึ่ง กำหนดไว้เสมอคือ บุคคลย่อมมีสิทธิและเสรีภาพของตนได้เท่าที่ไม่ละเมิดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอื่น ไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐธรรมนูญ และไม่ขัดต่อศีลธรรมอันดีของประชาชน ซึ่งขอบเขตการใช้สิทธิและเสรีภาพทั้ง 3 ประการมีสาระสำคัญดังนี้

ก) การใช้สิทธิและเสรีภาพต้องไม่ละเมิดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอื่น

ด้วยเหตุที่บุคคลทุกคนต่างก็มีสิทธิและเสรีภาพด้วยกันทั้งนั้น หากรัฐธรรมนูญยอมให้บุคคลแต่ละคนสามารถใช้สิทธิและเสรีภาพของตนได้ตามอำเภอใจแล้ว ปัญหาการละเมิดสิทธิ

และเสรีภาพของบุคคลอื่นย่อมเพิ่มขึ้นเป็นเงาตามตัว ดังนั้น เพื่อให้สิทธิและเสรีภาพของบุคคลได้รับความคุ้มครองอย่างแท้จริง บุคคลแต่ละคนจึงใช้สิทธิและเสรีภาพของตนได้เท่าที่ไม่ละเมิดสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอื่น กล่าวอีกนัยหนึ่งบุคคลแต่ละคนย่อมมีหน้าที่ต้องเคารพในสิทธิและเสรีภาพของบุคคลอื่นด้วย

ข) การใช้สิทธิและเสรีภาพต้องไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐธรรมนูญ

การใช้สิทธิและเสรีภาพที่เป็นปฏิปักษ์ต่อรัฐธรรมนูญ ได้แก่ กรณีที่เป็นการใช้สิทธิและเสรีภาพเพื่อเปลี่ยนแปลงรูปของรัฐ เพื่อล้มล้างรัฐธรรมนูญหรือการปกครองระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข เพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจในการปกครองประเทศโดยวิธีการซึ่งมิได้เป็นไปตามวิถีทางที่บัญญัติไว้ในรัฐธรรมนูญ หรือเพื่อดำเนินการให้มีการแบ่งแยกดินแดน ซึ่งในกรณีเหล่านี้ผู้ทรงสิทธิและเสรีภาพย่อมไม่ได้รับความคุ้มครองตามรัฐธรรมนูญ

ค) การใช้สิทธิและเสรีภาพต้องไม่ขัดต่อศีลธรรมอันดีของประชาชน

รัฐธรรมนูญ มาตรา 28 วรรคหนึ่ง ได้กำหนดให้ “ศีลธรรมอันดีของประชาชน” เป็นขอบเขตของการใช้สิทธิและเสรีภาพประการหนึ่ง ซึ่งหมายความว่า การใช้สิทธิและเสรีภาพของบุคคลจะต้องไม่ขัดต่อศีลธรรมอันดีของประชาชน เพราะฉะนั้นจึงไม่มีบุคคลใดอาจจะอ้างสิทธิและเสรีภาพของตนเพื่อกระทำการอันเป็นการขัดต่อศีลธรรมอันดีของประชาชนได้ เช่น การทำสัญญายินยอมให้คู่สมรสของตนมีคู่ได้ หรือการแต่งตัวไปมาก ๆ มาในที่สาธารณะ

4) หลักความเสมอภาค หมายถึง หลักการที่รัฐหรือบุคคลจะต้องปฏิบัติต่อสิ่งที่มีสาระสำคัญเหมือนกันให้เท่าเทียมกันหรืออย่างเดียวกัน และปฏิบัติต่อสิ่งที่มีสาระสำคัญไม่เหมือนกันให้แตกต่างกันออกไปตามลักษณะเฉพาะของเรื่องนั้น ทั้งนี้ การปฏิบัติต่อสิ่งที่มีสาระสำคัญเหมือนกันให้แตกต่างกันก็ดี หรือการปฏิบัติต่อสิ่งที่มีสาระสำคัญแตกต่างกันให้เหมือนกันก็ดี ย่อมเป็นการกระทำที่ขัดต่อหลักความเสมอภาค กล่าวคือ

มาตรา 30 “บุคคลย่อมเสมอภาคกันในกฎหมายและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน

ชายและหญิงมีสิทธิเท่าเทียมกัน

การเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมต่อบุคคลเพราะเหตุความแตกต่างกันในเรื่องถิ่นกำเนิด เชื้อชาติ ภาษา เพศ อายุ ความพิการ สภาพทางกายหรือสุขภาพ สถานะของบุคคล ฐานะทางเศรษฐกิจหรือสังคม ความเชื่อทางศาสนา การศึกษาอบรม หรือความคิดเห็นทางการเมืองอันไม่ขัดต่อบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญ จะกระทำมิได้

มาตรการที่รัฐกำหนดขึ้นเพื่อขจัดอุปสรรคหรือส่งเสริมให้บุคคลสามารถใช้สิทธิและเสรีภาพได้เช่นเดียวกับบุคคลอื่น ย่อมไม่ถือเป็นการเลือกปฏิบัติโดยไม่เป็นธรรมตามวรรคสาม”

สำหรับผู้ที่ต้องผูกพันต่อหลักความเสมอภาค โดยที่รัฐธรรมนูญเป็นกฎหมายที่กำหนดความสัมพันธ์ระหว่างองค์กรต่าง ๆ ของรัฐด้วยกันเอง ไม่ใช่กฎหมายที่กำหนดความสัมพันธ์ระหว่างประชาชนกับประชาชน เพราะฉะนั้นหลักความเสมอภาคตามรัฐธรรมนูญ มาตรา 30 จึงผูกพันรัฐหรือองค์กรของรัฐเท่านั้น หาได้ผูกพันเอกชนแต่ประการใด ประชาชนจึงไม่สามารถยกหลักความเสมอภาคตามรัฐธรรมนูญขึ้นมาอ้างเพื่อเรียกร้องเอกชนให้ปฏิบัติต่อตนเองอย่างเท่าเทียมกับบุคคลอื่นได้

5) ฝ่ายนิติบัญญัติหรือรัฐสภา ประกอบด้วยสภาผู้แทนราษฎรและวุฒิสภา

ก) สภาผู้แทนราษฎรประกอบด้วยสมาชิกจำนวน 500 คน โดยเป็นสมาชิกซึ่งมาจากการเลือกตั้งแบบแบ่งเขตเลือกตั้งจำนวน 375 คน และสมาชิกซึ่งมาจากการเลือกตั้งแบบบัญชีรายชื่อจำนวน 125 คน อายุของสภาผู้แทนราษฎรมีกำหนดคราวละ 4 ปี นับแต่วันเลือกตั้ง

ข) วุฒิสภาประกอบด้วยสมาชิกรวมจำนวน 150 คน ซึ่งมาจากการเลือกตั้งในแต่ละจังหวัด จังหวัดละ 1 คน และมาจากการสรรหาเท่ากับจำนวนรวมข้างต้นหักด้วยจำนวนสมาชิกที่มาจาก การเลือกตั้ง สมาชิกภาพของสมาชิกวุฒิสภามีกำหนดคราวละ 6 ปี นับแต่วันเลือกตั้ง หรือวันที่คณะกรรมการการเลือกตั้งประกาศผลการสรรหา แล้วแต่กรณี โดยสมาชิกวุฒิสภาจะดำรงตำแหน่งติดต่อกันเกินหนึ่งวาระไม่ได้

6) ฝ่ายบริหารหรือคณะรัฐมนตรี ประกอบด้วย นายกรัฐมนตรีคนหนึ่งและรัฐมนตรีอื่นอีกไม่เกิน 35 คน มีหน้าที่บริหารราชการแผ่นดินตามหลักความรับผิดชอบร่วมกัน ทั้งนี้ นายกรัฐมนตรีต้องเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรซึ่งได้รับแต่งตั้งตามมาตรา 172 กล่าวคือ ให้สภาผู้แทนราษฎรพิจารณาให้ความเห็นชอบบุคคลซึ่งสมควรได้รับแต่งตั้งเป็นนายกรัฐมนตรีให้แล้วเสร็จภายใน 30 วัน นับแต่วันที่มีการเรียกประชุมรัฐสภาเป็นครั้งแรก การเสนอชื่อบุคคลซึ่งสมควรได้รับแต่งตั้งเป็นนายกรัฐมนตรีต้องมีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรไม่น้อยกว่า 1 ใน 5 ของจำนวนสมาชิกทั้งหมดเท่าที่มีอยู่ของสภาผู้แทนราษฎรรับรอง และมติของสภาผู้แทนราษฎรที่เห็นชอบด้วยในการแต่งตั้งบุคคลใดให้เป็นนายกรัฐมนตรีต้องมีคะแนนเสียงมากกว่ากึ่งหนึ่งของจำนวนสมาชิกทั้งหมดเท่าที่มีอยู่ของสภาผู้แทนราษฎร การลงมติในกรณีเช่นว่านี้ให้กระทำโดยการลงคะแนนโดยเปิดเผย

7) ศาล กล่าวคือ การพิจารณาพิพากษาอรรถคดีเป็นอำนาจของศาลซึ่งต้องดำเนินการให้เป็นไปโดยยุติธรรม ตามรัฐธรรมนูญ ตามกฎหมาย และในพระปรมาภิไธยพระมหากษัตริย์ แบ่งได้เป็น

ก) ศาลรัฐธรรมนูญ

ข) ศาลยุติธรรม มีสามชั้น คือ ศาลชั้นต้น ศาลอุทธรณ์ และศาลฎีกา

ค) ศาลปกครอง แบ่งเป็นศาลปกครองชั้นต้นและศาลปกครองสูงสุด

ง) ศาลทหาร

8) องค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญ ได้แก่

- คณะกรรมการการเลือกตั้ง

- ผู้ตรวจการแผ่นดิน

- คณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ

- คณะกรรมการตรวจเงินแผ่นดิน

- องค์กรอื่นตามรัฐธรรมนูญ เช่น องค์กรอัยการ คณะกรรมการสิทธิมนุษยชน

แห่งชาติ สภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ

2.2 กฎหมายรัฐธรรมนูญของประเทศญี่ปุ่น

ประเด็นปัญหาเกี่ยวกับการแสดงเจตนารมณ์ของประชาชน กล่าวคือ สาเหตุเกิดจากประชาชนไม่เชื่อใจในการปกครองหรือการเลือกตั้งที่ผ่านมา ตัวอย่างสำคัญ ได้แก่

1) การแปรรูปไปรษณีย์ ซึ่งเดิมไปรษณีย์เป็นของราชการ โดยในปี ค.ศ. 2005 นายกรัฐมนตรีโคอิซึมิประกาศยุบสภา และกล่าวว่าหากได้รับการเลือกตั้งให้เข้ามาบริหารประเทศอีกครั้ง จะแปรรูปการไปรษณีย์ให้เป็นของเอกชน ซึ่งพรรคของโคอิซึมิก็นั้นชนะการเลือกตั้งแต่มีพรรคร่วมรัฐบาล เหตุการณ์นี้เป็นเหตุทำให้ความคาดหวังในพรรคการเมืองเปลี่ยนไป และในปี ค.ศ. 2007 ได้ประกาศยุบสภาอีกครั้ง แต่ครั้งนี้ผลปรากฏว่าพรรคของโคอิซึมิแพ้การเลือกตั้ง

2) การเปลี่ยนชั่วคราวอำนาจของรัฐบาล ระหว่างพรรค LDP กับพรรค DPJ จากปัญหาเกี่ยวกับปัญหานโยบายกองทัพอเมริกา การเพิ่มภาษีมูลค่าเพิ่ม กองกำลังอาวุธ ฯลฯ พรรคที่เคยชนะการเลือกตั้งมาตลอดอย่างพรรค LDP เกิดแพ้การเลือกตั้ง

3) ช่วงเดือนธันวาคม ค.ศ. 2012 มีการเลือกตั้งสภาล่าง และมีการเปลี่ยนชั่วคราว ทำให้การเมืองของประเทศญี่ปุ่นเปรียบเสมือนกับการเล่นละคร

ทั้งสามเหตุการณ์นี้ทำให้เกิดประเด็นคำถามว่า จะทำอย่างไรให้เจตนารมณ์ทางการเมืองของประชาชนเป็นไปตามความต้องการหรือประสงค์ของประชาชนอย่างแท้จริง ดังนี้ การทำให้สะท้อนการแสดงเจตนารมณ์ของประชาชนให้เป็นที่ชัดเจน สามารถทำได้โดยการเลือกตั้ง และทำให้เจตนารมณ์ของประชาชนเป็นรูปร่าง ปัจจุบันประเทศญี่ปุ่นมีการเลือกตั้งและมีการทำประชามติที่แสดงให้เห็นการสะท้อนการแสดงเจตนารมณ์ของประชาชน แบ่งลำดับขั้นตอนได้ดังนี้ 1) ประชาชนผู้มีสิทธิเลือกตั้ง 2) สถานิติบัญญัติ 3) รัฐบาลหรือคณะรัฐมนตรี 4) การกำหนดนโยบายทางการเมือง 5) การเข้าสู่อำนาจของฝ่ายบริหาร 6) การทำให้นโยบายเป็นผลจริง และ 7) การทำประชามติรับฟังเสียงของประชาชน

สถานการณ์เกี่ยวกับการแสดงเจตนารมณ์ของประชาชน อธิบายได้ดังนี้

1) วิธีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรไม่สามารถสะท้อนการแสดงเจตนารมณ์ของประชาชนอย่างแท้จริง กล่าวคือ การเลือกตั้งของประเทศญี่ปุ่น มีสองรูปแบบ ได้แก่ 1) One man one vote (เขตเดียวเบอร์เดียว) เกิดปัญหา เช่น เกิดการต่อสู้ทางการเมืองมากเกินไป, มีการซื้อสิทธิขายเสียง, เกิดผู้มีอิทธิพลในพื้นที่, พื้นที่เลือกตั้งเล็กเกินไปจึงไม่สามารถแสดงสิทธิการเลือกตั้งได้อย่างแท้จริงเนื่องจากตัวเลือกมีจำกัด รวมถึงเป็นระบบหยุดนิ่งทำให้ไม่มีการพัฒนาในพื้นที่ และ 2) Party list (บัญชีรายชื่อ) เกิดปัญหา เช่น พรรคการเมืองเล็กสามารถเข้าไปในสภาได้ ทำให้เสียงแตกหรือเกิดความไม่เป็นเอกภาพของรัฐสภา, ปัญหาวิธีการเลือกตั้ง รวมถึงมีการแบ่งพรรคแบ่งพวกในสภามากขึ้น

กรณีการเลือกตั้งแบบ One man one vote หรือเขตเดียวเบอร์เดียว กล่าวคือ ในกรณีพรรคการเมืองแบ่งเป็นสองขั้ว มีพรรคใหญ่สองพรรคในสภา ถ้าทั้งสองพรรคมีนโยบายที่ต่างกัน ก็จะเกิดความขัดแย้งกันมาก ซึ่งในปี ค.ศ. 1944 ที่เริ่มใช้สองระบบนี้ผสมกันมีการให้น้ำหนักในระบบ Party list หรือบัญชีรายชื่อมากกว่า ในส่วนของศาล ที่ผ่านมาศาลจะวางบรรทัดฐานโดยให้ความสำคัญกับดุลพินิจของสถานิติบัญญัติ กล่าวคือ หากมีปัญหาเกี่ยวกับการเลือกตั้งมาสู่ศาล ศาลจะตีกลับเพราะ

เห็นว่าเป็นเรื่องเกี่ยวกับฝ่ายนิติบัญญัติหรือการใช้สิทธิของประชาชน แม้การเลือกตั้งจะมีปัญหา แต่ศาลฎีกาก็รับรองว่าสิทธิที่ประชาชนใช้ในการเลือกตั้งเป็นสิทธิของประชาชนในการสร้างชาติ (ค.ศ. 2012)

2) การเลือกตั้งโดยตรงกับการลงประชามติ กล่าวคือ มีแนวคิดที่ว่าประเทศญี่ปุ่น ควรเปลี่ยนเป็นการเลือกตั้งโดยตรง เนื่องจากการเลือกตั้งโดยอ้อมที่ผ่านมา มีข้อเสีย เช่น นายกรัฐมนตรี มาจากการเมืองในสภามากกว่าเสียงของประชาชน, นายกรัฐมนตรีมาจากการแบ่งผลประโยชน์ จากในสภา และนายกรัฐมนตรีไม่มีความเป็นผู้นำอย่างแท้จริง ซึ่งการเลือกตั้งโดยตรงมีข้อดีคือ รัฐบาลสามารถตัดสินใจด้านนโยบายได้ง่ายกว่า ส่วนข้อเสียคือ นโยบายของรัฐบาลไม่ผ่านรัฐสภา ซึ่งขัดต่อรัฐธรรมนูญของประเทศญี่ปุ่น รวมถึงแนวคิดนี้มีข้อโต้แย้งว่าขัดกับหลักการในระบบรัฐสภา (ความไม่สอดคล้องกับสภาและคณะรัฐมนตรี เรียกว่า เนจิวเร) ประเด็นต่อมาเกี่ยวกับการลงประชามติ มีข้อดีคือ รับรู้ความต้องการของประชาชนโดยตรง แต่ปัญหาก็คือ อาจถูกใช้เป็นเครื่องมือเพื่อสร้างความชอบธรรมให้กับตนเอง เกิดประชานิยม เช่น ในสมัยนโปเลียนของประเทศฝรั่งเศส รวมถึงเป็นการลดอำนาจและความสำคัญของรัฐสภา

ประเด็นต่าง ๆ เกี่ยวกับรัฐธรรมนูญของประเทศญี่ปุ่นที่น่าสนใจ ได้แก่

1) การทำประชามติ กล่าวคือ ในกรณีที่รัฐบาลมีนโยบายใด ก็จะต้องเปิดให้มีการรับฟังความเห็นของประชาชน ซึ่งความเห็นที่ได้มาจะไม่ให้รัฐบาลต้องปฏิบัติตาม รัฐบาลอาจ ยืนยันตามนโยบายของตนเองโดยไม่ฟังประชาชนก็ได้ อย่างไรก็ตาม วิธีการนี้แสดงให้เห็นว่านโยบายนั้น ประชาชนได้ทราบและแสดงความคิดเห็นแล้ว

2) ประเทศญี่ปุ่นไม่มีคณะกรรมการป้องกันและปราบปรามการทุจริตแห่งชาติ แต่จะมีคณะกรรมการชุดหนึ่งในสภา เพื่อทำหน้าที่ตรวจสอบด้านการทุจริตของนักการเมือง

3) การแก้ไขรัฐธรรมนูญประเด็นใด ต้องได้คะแนนเสียง 2 ใน 3 ของทั้งสองสภา

4) รัฐสภาของประเทศญี่ปุ่น มีชื่อเรียกว่า “สภาไดเอท” ทั้งนี้ องค์จักรพรรดิ ไม่มีอำนาจทางการเมือง เป็นเพียงสัญลักษณ์ของชาตินั้น

5) มาตรา 9 การสละสิทธิในการทำสงคราม (1) โดยตระหนักถึงความสำคัญ อย่างแท้จริงของสันติภาพสากลบนพื้นฐานของหลักความยุติธรรมและความสงบสุข ประชาชนชาวญี่ปุ่น สละสิทธิในการทำสงครามตลอดไปในฐานะที่เป็นสิทธิสูงสุดแห่งชาติหรือการใช้กำลังยุติข้อพิพาท ระหว่างประเทศ (2) ในการทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ตาม (1) ห้ามมิให้ก่อตั้งกองกำลังทหารบก เรือ อากาศ หรือกองกำลังอื่น ห้ามมิให้รับรองสิทธิที่เกี่ยวกับการใช้กำลังรุกรานของรัฐ

กล่าวคือ หลังจากความพ่ายแพ้ในสงครามโลกครั้งที่ 2 กองทัพอากาศญี่ปุ่นได้ถูกจำกัด และถูกลดบทบาทจากกองทัพมาเป็นเพียงแค่กองกำลังป้องกันตนเอง เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดการสะสมอาวุธ และทำการรุกรานประเทศอื่นๆ เหมือนดังเช่นในอดีตที่ผ่านมา นโยบายการรักษาความมั่นคงของญี่ปุ่น อยู่ภายใต้กรอบของรัฐธรรมนูญ และข้อตกลงความร่วมมือด้านความมั่นคงระหว่างญี่ปุ่นกับ

สหรัฐอเมริกา เพื่อการประสานงาน ดูแลความสงบเรียบร้อย และรักษาความมั่นคงของภูมิภาค โดยยึดนโยบายหลัก คือ

- การมีอาวุธยุทธโศปกรณ์เพื่อเป็นการป้องกันตนเอง ทั้งปริมาณและประสิทธิภาพที่เหมาะสม
- ไม่พึ่งพาและดำเนินการโดยใช้กำลังทางทหารในการแก้ไขปัญหาความขัดแย้งระหว่างประเทศ
- ยึดมั่นในหลัก 3 ประการ เกี่ยวกับอาวุธนิวเคลียร์ คือ ไม่ครอบครอง ไม่ผลิต และไม่นำเข้า
- ยึดมั่นในกรอบความร่วมมือด้านความมั่นคงกับสหรัฐอเมริกา เพื่อดำรงเสถียรภาพ และความมั่นคงของภูมิภาค
- ป้องกันการขยายตัวของความขัดแย้งระหว่างประเทศ โดยจะไม่เป็นผู้จัดหาอาวุธและแสวงหากำลังจากการค้าอาวุธ ยึดมั่นและรักษาข้อตกลงในหลักการว่าด้วยการส่งออกอาวุธ
- ให้ความร่วมมือต่อองค์การนาชาติในการจำกัดอาวุธนิวเคลียร์ และการไม่แพร่ขยายอาวุธนิวเคลียร์ ตามสนธิสัญญาการไม่แพร่ขยายอาวุธ และบังคับใช้สนธิสัญญาว่าด้วยการห้ามทดลองอาวุธนิวเคลียร์โดยสมบูรณ์

อย่างไรก็ตาม ภายใต้บทบัญญัติตามรัฐธรรมนูญแห่งญี่ปุ่น มาตรา 9 ที่ถูกกำหนดขอบเขตในการดำเนินนโยบายด้านการทหารซึ่งมีผลโดยตรงต่อการกำหนดยุทธศาสตร์ในการป้องกันประเทศ กำลังทางทหารที่ถูกกลบตบแทบเหลือเพียงใช้ในการป้องกันตนเองตามมาตรการเชิงรับ และแม้จะมีข้อตกลงในความร่วมมือด้านความมั่นคงกับสหรัฐอเมริกาในการเข้ามาช่วยดูแลด้านความมั่นคง แต่ก็ไม่อาจสร้างความเชื่อมั่นให้กับญี่ปุ่นได้มากนัก ประกอบกับสถานการณ์ด้านความมั่นคงเกี่ยวกับปัญหาความขัดแย้งต่างๆ กับประเทศรอบบ้านที่ดูเหมือนจะเป็นเหตุทำให้ญี่ปุ่นถูกโดดเดี่ยว ส่งผลให้การวางยุทธศาสตร์ในการป้องกันประเทศถูกหยิบยกขึ้นมาปรับปรุงแก้ไข เช่น การปฏิรูปโครงสร้างและสายการบังคับบัญชาของกระทรวงป้องกันตนเอง การวางระบบป้องกันภัยทางอากาศให้มีความทันสมัยและประสิทธิภาพที่สูงขึ้น ซึ่งก็ถือเป็นส่วนหนึ่งในมาตรการปรับปรุงและเพิ่มศักยภาพในการป้องกันประเทศ นอกจากนี้ การเพิ่มบทบาทในการเข้าร่วมในปฏิบัติการเพื่อสันติภาพและความมั่นคงระหว่างประเทศ ก็เพื่อต้องการให้เป็นที่ยอมรับต่อสายตาชาวโลก และเป็นมาตรการหนึ่งในการสร้างภาพลักษณ์ที่ดีของกองกำลังป้องกันตนเอง และประเทศญี่ปุ่น ทั้งนี้ เพื่อความอยู่รอดและมีเกียรติในเวทีโลก⁴

⁴ บทความเพิ่มเติมของนาวาอากาศโทปัญญา ศรีสิงห์ อาจารย์ประจำกองการศึกษา โรงเรียนเสนาธิการทหารอากาศ กรมยุทธศึกษาทหารอากาศ

3. Study visit at Osaka Summery Court (ศึกษาดูงานศาลแขวงเมืองโอซาก้า)

ศาลแขวงเป็นศาลชั้นต้นหนึ่งที่มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีแพ่งที่มีทุนทรัพย์ไม่มาก และพิจารณาพิพากษาคดีอาญาที่มีโทษเล็กน้อย ด้วยเหตุนี้ จึงมีกระบวนการวิธีพิจารณาคดีที่แตกต่างไปจากกระบวนการวิธีพิจารณาในคดีแพ่งหรือคดีอาญาทั่วไป

3.1 ศึกษาดูงานศาลชั้นต้นเมืองโอซาก้า : เนื้อหาสาระ

ข้อมูลทั่วไป ประเทศญี่ปุ่นมีศาลชั้นต้น จำนวน 50 ศาล (203 สาขา) ส่วนศาลแขวงมีจำนวน 438 ศาล ศาลชั้นอุทธรณ์ จำนวน 8 ศาล (6 สาขา) และศาลฎีกามีแห่งเดียวอยู่ที่กรุงโตเกียว

ประเทศญี่ปุ่นใช้ระบบศาลเดี่ยว ตามรัฐธรรมนูญฯ มาตรา 76 (2) การตั้งศาลพิเศษเพื่อพิจารณาพิพากษาคดีใดคดีหนึ่งโดยเฉพาะจะกระทำมิได้ ห้ามมิให้องค์กรหรือผู้แทนฝ่ายบริหารมีอำนาจชี้ขาดในทางตุลาการ ดังนั้น ประเทศญี่ปุ่นจะไม่มีศาลรัฐธรรมนูญและศาลปกครอง เนื่องจากได้รับอิทธิพลจากประเทศสหรัฐอเมริกาภายหลังสงครามโลกครั้งที่ 2 โดยศาลยุติธรรมมีอำนาจพิจารณาคดีคดีแพ่งอาญาทั่วไป และคดีปกครอง

ทั้งนี้ ตามกฎหมายเกี่ยวกับศาลของญี่ปุ่นได้กำหนดโครงสร้างศาลโดยแบ่งศาลออกเป็นศาลสูงสุดและศาลล่าง ดังนี้

- 1) ศาลสูงสุดหรือศาลฎีกา (Supreme Court) เป็นศาลที่มีลำดับชั้นสูงที่สุดในประเทศ มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีที่อุทธรณ์ขึ้นมาเท่านั้น เว้นแต่มีกฎหมายบัญญัติไว้เป็นพิเศษให้ทำหน้าที่เป็นศาลชั้นต้นและเป็นศาลชั้นที่สุด มีผู้พิพากษาประจำศาลสูงสุดทั้งหมด 15 นาย ประธานศาลฎีกาจะถูกเสนอชื่อโดยรัฐบาล และพระมหากษัตริย์เป็นผู้ลงชื่อแต่งตั้ง
- 2) ศาลสูง (Hight Courts) เป็นศาลที่มีอำนาจในการพิจารณาคดีที่อุทธรณ์คำพิพากษาของศาลจังหวัดหรือศาลครอบครัว และในคดีอาญาอาจอุทธรณ์คำพิพากษาของศาลแขวงมายังศาลสูงได้โดยตรง ในขณะที่จะอุทธรณ์คำพิพากษาของศาลแขวงในคดีแพ่งมายังศาลสูงโดยตรงไม่ได้ต้องอุทธรณ์สู่ศาลจังหวัดก่อน
- 3) ศาลจังหวัด (District Courts) ทำหน้าที่เป็นศาลชั้นต้นมีอำนาจในการพิจารณาคดีทั้งปวง เว้นแต่คดีที่กฎหมายบัญญัติไว้โดยเฉพาะว่าให้ศาลอื่นมีอำนาจพิจารณาพิพากษาในฐานะศาลชั้นต้น
- 4) ศาลครอบครัว (Family Courts) มีอำนาจในการพิจารณาพิพากษาข้อโต้แย้งทั้งปวงที่เกี่ยวกับคดีครอบครัว
- 5) ศาลแขวง (Summary Courts) มีอำนาจพิจารณาคดีแพ่งที่มีทุนทรัพย์เล็กน้อย และพิจารณาคดีอาญาที่มีความผิดเล็กน้อยตามที่บัญญัติไว้ในกฎหมาย

ผู้พิพากษาในศาลชั้นต้นเกษียณราชการเมื่ออายุ 60 ปี ส่วนผู้พิพากษาในศาลสูงจะเกษียณราชการเมื่ออายุ 70 ปี

นอกจากนี้ ประเทศญี่ปุ่นมีการนำระบบเทคโนโลยีสนับสนุนการพิจารณาคดีของศาล ได้แก่ ระบบการจัดการคดีแพ่ง ที่เรียกว่า ระบบ Mintas เป็นระบบปฏิบัติการที่ใช้ตรวจสอบคดีตั้งแต่เริ่มต้นจนจบ ใช้ระบบ Barcode ในการบันทึกข้อมูลคดี เมื่อต้องการตรวจสอบข้อมูลคดีว่ามีอย่างไรถึงขั้นตอนใดก็สามารถตรวจสอบจากระบบ Mintas ได้ ระบบนี้สามารถพิมพ์ข้อมูลออกเป็นหมายเรียกของเอกสาร และข้อมูลอื่นๆ ในคดีได้ ระบบ Mintas เป็นระบบที่เชื่อมโยงทั่วประเทศ

สำหรับบุคลากรต่างๆ เกี่ยวกับศาลยุติธรรมในประเทศญี่ปุ่น

1) นักกฎหมายในประเทศญี่ปุ่น แบ่งเป็น

ก) housou ผู้สอบผ่านเนติบัณฑิตและข้อสอบครั้งที่ 2

ข) horitsuka อาจารย์สอนกฎหมายในมหาวิทยาลัย อัยการผู้ช่วย

ผู้ที่จะเป็นทนายความ อัยการ หรือผู้พิพากษาจะต้องผ่านข้อสอบเนติบัณฑิต (Shihou haken) และเข้าฝึกอบรม ณ Shihou kenshuusho (โรงเรียนกฎหมาย) 2 ปี และสอบผ่าน

ทั้งนี้ การสอบเนติบัณฑิตแบ่งเป็น 3 ภาค (ใช้เวลามากกว่า 6 เดือน) ได้แก่

ภาคแรก สอบเกี่ยวกับหลักกฎหมายพื้นฐาน

ภาคสอง สอบเกี่ยวกับกฎหมายรัฐธรรมนูญ, กฎหมายอาญา, กฎหมายแพ่ง และพาณิชย์, วิชาเลือกอีก 2 วิชา และหลักอักษรศาสตร์ 1 วิชา (รวม 14 วิชา)

ภาคสาม สอบสัมภาษณ์เกี่ยวกับกฎหมายภาคสอง

คุณสมบัติของผู้มีสิทธิเข้าสอบเนติบัณฑิต กล่าวคือ จะต้องเป็นบัณฑิตจากมหาวิทยาลัย โดยไม่จำกัดว่าจะต้องเป็นบัณฑิตสาขานิติศาสตร์ อายุของผู้สอบผ่านประมาณ 28 – 29 ปี (ผู้สอบประมาณ 20,000 คน สอบได้ประมาณ 700 คน หรือร้อยละ 34)

ผู้ที่จะเป็นผู้พิพากษา อัยการ ทนายความ ต้องเข้ารับการอบรม ณ โรงเรียนกฎหมาย (Shihou kenshuusho) 2 ปี พักร่วมกัน โดยแบ่งหลักสูตรการฝึกอบรม ได้แก่ การป้องกันคดี การพิจารณาพิพากษาคดี และการเป็นทนายความ รวมถึงการจัดเตรียมคำฟ้อง เทคนิคการสอบข้อเท็จจริง เทคนิคการถามพยานในศาล การจัดทำคำพิพากษา จริยธรรมทางกฎหมายของแต่ละวิชาชีพกฎหมาย กล่าวคือ

1) ฝึกอบรมร่วมกันทั้งหมด 4 เดือน (อบรมทุกอย่าง)

2) ฝึกอบรมภาคปฏิบัติ 1 ปี 4 เดือน แยกเป็นกลุ่มย่อยเข้าฝึก 40 แห่งทั่วประเทศ (ทุกคนจะต้องฝึกทั้ง 3 อย่าง ได้แก่ ทนายความ อัยการ และผู้พิพากษา)

3) ฝึกอบรมร่วมทั้งหมดอีก 4 เดือน แต่แบ่งห้องละประมาณ 60 คน

หลังจากการฝึกอบรมเสร็จ จะมีการสอบครั้งที่ 2 เมื่อสอบผ่าน ก็สามารถเลือกได้ว่าจะประกอบวิชาชีพทางกฎหมายใดต่อไป (ทนายความ อัยการ ผู้พิพากษา)

2) เจ้าหน้าที่ศาลของประเทศญี่ปุ่น ได้แก่

1) เจ้าหน้าที่ธุรการศาล อยู่ประจำแผนกต่างๆ ในศาลเป็นผู้ช่วยเสมียนศาล

(Court Clerks) รับผิดชอบงานบุคคล งานบัญชี และงานอื่น ๆ ทั่วไป

2) เสมียนศาล (Court Clerk) ทำหน้าที่จัดทำเอกสารทางกฎหมาย เก็บรักษาเอกสารรวมทั้งสำนวนเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้องกับคดี เป็นผู้ช่วยของผู้พิพากษา ร่วมเข้าฟังการพิจารณาและจดบันทึกการพิจารณาคดีด้วย และทำหน้าที่อื่นๆ ตามที่กฎหมายกำหนด การเข้าเป็นเสมียนศาลต้องมีการอบรมก่อนจึงจะมีสิทธิสอบเป็นเสมียนศาลได้ ทั้งนี้ ในกรณีที่ Court Clerk ที่ทำงานมาแล้วเป็นเวลา 20 ปี ก็สามารถสอบเป็นผู้พิพากษาในศาลแขวงได้

3) เจ้าหน้าที่ประจำศาลครอบครัว ต้องเป็นผู้มีความรู้เกี่ยวกับพฤติกรรม ความสัมพันธ์ของมนุษย์ การเข้าเป็นเจ้าหน้าที่ประจำศาลครอบครัวต้องมีการสอบ เมื่อผ่านการสอบแล้วต้องได้รับการอบรมก่อนปฏิบัติหน้าที่

วิธีการรับบุคคลเข้าทำงานในศาล มีการสอบ 2 แบบ คือแบบพื้นฐานและแบบรวม ได้แก่ ทดสอบความรู้เกี่ยวกับระบบศาลทั่วไป หากสอบผ่านจะได้เข้ามาเป็นเจ้าหน้าที่ศาล จากนั้นมีการสอบแบบเฉพาะ ซึ่งเมื่อสอบผ่านแล้วจะได้เข้าทำงานเฉพาะในแผนกต่างๆ ทั้งนี้ การสอบผ่านแต่ละแบบจะมีการประกาศรายชื่อและคะแนนโดยรับคนเข้าทำงานตามลำดับคะแนน

สำหรับเงินเดือนของเจ้าหน้าที่ศาล ได้แก่

1) เจ้าหน้าที่ผู้สอบผ่านแบบพื้นฐาน แบ่งเป็น วุฒิ ม.ปลาย เงินเดือน 160,000 เยน และ วุฒิ ป.ตรี เงินเดือน 200,000 เยน

2) เจ้าหน้าที่ผู้สอบผ่านแบบรวม แบ่งออกเป็น วุฒิ ป.ตรี เงินเดือน 210,000 เยน และ วุฒิ ป.โท เงินเดือน 240,000 เยน

นอกจากนี้ ยังมีสิทธิประโยชน์ตอบแทน ได้แก่ เงินค่าเดินทาง ค่าเช่าบ้าน (27,000 เยน) เงินเลี้ยงดูบุตรและคู่สมรส เงินค่าล่วงเวลา ส่วนเงินโบนัสจ่ายให้ในช่วงเดือนมิถุนายนและเดือนธันวาคม (รวมประมาณเงินเดือนจำนวน 4 เดือน)

3.2 ศาลแขวงของประเทศไทย⁵

ศาลแขวงมีฐานะเป็นศาลชั้นต้นประเภทหนึ่งของศาลยุติธรรมตามพระธรรมนูญศาลยุติธรรม มาตรา 2 ในการจัดตั้งศาลแขวง พระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแขวง ฯ มาตรา 3 วรรคหนึ่ง กำหนดให้มีการจัดตั้งศาลแขวงขึ้นในทุกจังหวัด โดยในจังหวัดหนึ่ง ๆ จะมีศาลแขวงกี่ศาล ศาลแขวงแต่ละศาลจะมีเขตอำนาจเพียงใด และจะเปิดทำการเมื่อใด ให้ประกาศโดยพระราชกฤษฎีกา ปัจจุบันได้มีพระราชกฤษฎีกากำหนดจำนวน เขตอำนาจ และวันเปิดทำการของศาลแขวงในหลายจังหวัดแล้ว เพียงแต่ยังไม่ครบถ้วนทุกจังหวัด ดังนั้น ในท้องที่จังหวัดใดที่ยังมิได้มีศาลแขวงเปิดทำการ ศาลจังหวัดจะมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีอาญาซึ่งกฎหมายกำหนดอัตราโทษอย่างสูงไว้ให้จำคุกไม่เกินสามปี หรือปรับไม่เกินหกหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับด้วย

⁵ สุริยา ปานแย้ม กับอนุวัฒน์ บุญนันท์, คู่มือสอบกฎหมายรัฐธรรมนูญ, พิมพ์ครั้งที่ 5 (กรุงเทพฯ : วิญญูชน, 2555), หน้า 13 - 18.

อำนาจศาลแขวง กล่าวคือ แม้ว่าศาลแขวงจะจัดตั้งขึ้นโดยพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแขวง ฯ ซึ่งเป็นกฎหมายที่กำหนดวิธีพิจารณาความอาญาสำหรับใช้บังคับแก่คดีอาญาที่อยู่ในอำนาจศาลแขวง แต่ไม่ได้หมายความว่าศาลแขวงจะมีอำนาจพิจารณาพิพากษาเฉพาะคดีอาญาเท่านั้น กล่าวอีกนัยหนึ่งศาลแขวงมีอำนาจพิจารณาพิพากษาทั้งคดีแพ่งและคดีอาญา โดยพระธรรมนูญศาลยุติธรรม มาตรา 17 กำหนดให้ศาลแขวงมีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดี และมีอำนาจทำการไต่สวนหรือมีคำสั่งใด ๆ ซึ่งผู้พิพากษาคนเดียวมีอำนาจตามที่กำหนดไว้ในมาตรา 24 และมาตรา 25 วรรคหนึ่ง โดยมีรายละเอียดเกี่ยวกับอำนาจของศาลแขวงในคดีแพ่งและคดีอาญาดังต่อไปนี้

1) คดีแพ่งที่อยู่ในอำนาจของศาลแขวงต้องเป็นคดีแพ่งซึ่งราคาทรัพย์สินที่พิพาทหรือจำนวนเงินที่ฟ้องไม่เกินสามแสนบาทตามพระธรรมนูญศาลยุติธรรม มาตรา 17 ประกอบมาตรา 25 วรรคหนึ่ง (4) ดังนั้น คดีมีทุนทรัพย์เกินสามแสนบาทและคดีไม่มีทุนทรัพย์จึงไม่อยู่ในอำนาจพิจารณาพิพากษาของศาลแขวง

2) คดีอาญาที่อยู่ในอำนาจของศาลแขวงต้องเป็นคดีอาญาซึ่งกฎหมายกำหนดอัตราโทษอย่างสูงไว้ให้จำคุกไม่เกินสามปี หรือปรับไม่เกินหกหมื่นบาทหรือทั้งจำทั้งปรับตามพระธรรมนูญศาลยุติธรรม มาตรา 17 ประกอบมาตรา 25 วรรคหนึ่ง (5) สำหรับกรณีความผิดตามฟ้องเป็นกรรมเดียวเป็นความผิดต่อกฎหมายหลายบทซึ่งศาลต้องใช้กฎหมายบทที่มีโทษหนักที่สุดลงโทษแก่จำเลยตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 90 จะต้องพิจารณาอัตราโทษอย่างสูงตามกฎหมายของบทที่มีโทษหนักที่สุดเป็นหลัก หากบทที่มีโทษหนักที่สุดมีอัตราโทษอย่างสูงเกินอำนาจของศาลแขวงเสียแล้วศาลแขวงย่อมไม่มีอำนาจพิจารณาพิพากษาคดีอาญาดังกล่าวทุกบทความผิด แม้บทเบาจะมีอัตราโทษอย่างสูงไม่เกินอำนาจของศาลแขวงก็ตาม⁶ นอกจากนี้ หลักทั่วไปเกี่ยวกับวิธีพิจารณาความอาญาในศาลแขวง ตามพระราชบัญญัติจัดตั้งศาลแขวง ฯ กำหนดให้มีวิธีพิจารณาความอาญาเป็นพิเศษแตกต่างไปจากวิธีพิจารณาความอาญาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาสำหรับใช้บังคับแก่คดีอาญาที่อยู่ในอำนาจศาลแขวง เพื่อให้การพิจารณาพิพากษาคดีเป็นไปด้วยความรวดเร็วและเพื่อคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของประชาชน ด้วยเหตุนี้ การดำเนินคดีอาญาที่อยู่ในศาลแขวงจึงแตกต่างจากการดำเนินคดีอาญาทั่วไปที่ใช้วิธีพิจารณาความอาญาตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญาทั้งในขั้นตอนก่อนการพิจารณาและในขั้นตอนการพิจารณาพิพากษา

⁶ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 1869/2493 และที่ 1509/2527

บทที่ 3

การวิเคราะห์ปัญหาและผลกระทบ

วิเคราะห์ ผลดี ผลเสีย

ตามที่คณะผู้จัดทำได้กล่าวถึงประเด็นเนื้อหาสำคัญไว้ในบทที่ 2 อันได้แก่ ประวัติความเป็นมา หลักการ แนวคิด ทฤษฎี และวิวัฒนาการต่าง ๆ โดยภาพรวมของกฎหมายอาญา กฎหมายรัฐธรรมนูญ และระบบงานหรือวิธีพิจารณาคดีในศาลชั้นต้นทั้งของประเทศไทยและประเทศญี่ปุ่น ดังนั้น เมื่อเข้าสู่เนื้อหาในบทที่ 3 ซึ่งว่าด้วยการวิเคราะห์ประเด็นปัญหาเพื่อเปรียบเทียบประเด็นต่าง ๆ ตามที่กล่าวมาให้ชัดเจนขึ้น จึงขอนำเสนอและอธิบายประเด็นในแต่ละหัวข้อ โดยมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

1. กฎหมายอาญา

ประเด็นข้อกฎหมายหรือสาระสำคัญที่มีความสอดคล้องกันระหว่างประเทศไทยกับประเทศญี่ปุ่น จำแนกได้ ดังนี้

1) การให้คงไว้ซึ่งโทษประหารชีวิตในคดีอาญา โดยมีแนวคิดที่สอดคล้องกันในหลายประการ เช่น

- แม้ว่าโทษประหารชีวิตอาจมีกรผิดพลาดได้แต่ก็อยู่ที่การกำหนดวิธีการเพื่อป้องกันการผิดพลาดไว้ให้ดีที่สุด โดยอาจทิ้งระยะเวลาไว้พอสมควร (6 เดือน ภายหลังศาลมีคำพิพากษาถึงที่สุดให้ลงโทษประหารชีวิต) เพื่อในกรณีที่มีข้อเท็จจริงใหม่ซึ่งอาจทำให้ผลของคดีเปลี่ยนแปลงไปได้ เป็นต้น และเมื่อป้องกันแล้วยังคงมีการผิดพลาดอีกก็ต้องพยายามแก้ไขด้วยวิธีการอื่น ๆ ให้ได้

- ความผิดบางประเภทเห็นได้ว่าจะลงโทษอย่างอื่นไม่เหมาะสม สำหรับคนที่โหดเหี้ยมเป็นนิสัย ถ้านำไปจำคุกไว้ก็ไม่แน่ใจว่าวันใดจะหลุดพ้นออกมาเป็นภัยแก่ชุมชนอื่น เช่น ความผิดฐานฆ่าคนตาย ฆ่าชิงทรัพย์ หรือคดียาเสพติด เป็นต้น

- การลงโทษประหารชีวิตเป็นการป้องกันชุมชนอย่างหนึ่ง ซึ่งชุมชนในนามของรัฐย่อมมีสิทธิป้องกันตนเองจากการกระทำที่ทำร้ายสมาชิกของชุมชน อันเป็นส่วนหนึ่งของรัฐที่รัฐต้องคุ้มครองป้องกัน แต่รัฐจะต้องมีวิธีการประหารชีวิตให้คลายความทารุณโหดร้ายลง (กรณีประเทศไทยใช้วิธีฉีดยาหรือสารพิษให้ตาย)

- โทษประหารชีวิตนั้นสามารถถ่วงถ่วงความคิดร้ายของผู้กระทำความผิดได้เพราะทุกคนย่อมรักชีวิตของตน

- การยกเลิกโทษประหารชีวิตทำให้สิ้นเปลืองเงินงบประมาณของแผ่นดิน ซึ่งควรจะไปใช้ให้เกิดประโยชน์กับคนที่มิได้ละเมิดกฎหมาย

- มีหลายประเทศที่ยกเลิกโทษประหารชีวิตแล้วก็กลับมาเอาโทษประหารชีวิต
นั้นกลับมาใช้ใหม่อีก

การมีโทษประหารชีวิตนี้ อาจแสดงให้เห็นว่าหาโทษอย่างอื่นที่เหมาะสมไม่ได้ และไม่
จะมีโทษประหารชีวิตหรือไม่ ผู้เสียหายก็ยังคงตายเนื่องจากการกระทำความผิดอยู่เสมอ อย่างไรก็ตาม
การถกเถียงในเรื่องนี้ยังไม่ยุติ เพราะไม่มีการค้นคว้าวิจัยที่ถูกต้องสมบูรณ์จริง ๆ

นอกจากนี้ เพื่อให้สอดคล้องกับอนุสัญญาว่าด้วยสิทธิเด็ก ค.ศ. 1989 กฎหมายอาญา
จะไม่ลงโทษประหารชีวิตแก่บุคคลที่มีอายุต่ำกว่า 18 ปี ⁷

ทั้งนี้ แม้ในประเทศที่ยกเลิกโทษประหารชีวิตไปแล้วจะทำให้เหตุผลว่า การประหารชีวิต
มนุษย์เป็นการผิดมนุษยธรรมที่รัฐต้องกลายมาเป็นผู้ฆ่าคนเสียเอง ดูเป็นการทารุณโหดร้ายที่รัฐเป็น
ผู้กระทำ และโทษประหารชีวิตก็ไม่สามารถแก้ไขได้ในภายหลัง หากปรากฏต่อมาว่าจำเลยมิได้กระทำ
ความผิด หรือการกระทำความผิดไม่ถึงขั้นที่จะต้องลงโทษประหารชีวิต ดังนั้น เมื่อได้ประหารชีวิตจำเลย
ไปแล้วจึงแก้ไขอีกไม่ได้ รวมถึงการลงโทษประหารชีวิตมีมานานแล้ว แต่ก็ไม่ทำให้คดีอุกฉกรรจ์ลดลง
แต่อย่างใด

2) การจำคุกโดยจำเลยต้องทำงานหรือใช้แรงงาน (โจอิก)

ประเด็นนี้แม้กฎหมายของประเทศไทยจะมีได้บัญญัติไว้ชัดเจน แต่ก็พออนุมานได้จาก
ระเบียบปฏิบัติภายในของกรมราชทัณฑ์เรื่องการกำหนดให้ผู้ต้องโทษต้องทำงานบริการสังคม รวมถึงการ
ฝึกอาชีพ กล่าวคือ โทษจำคุกเป็นโทษตัดเสรีภาพของผู้กระทำความผิดให้อยู่ในที่จำกัด เพื่อมิให้ผู้นั้น
ออกไปกระทำความผิดอีก หรือเป็นการกั้นผู้นั้นออกไปกระทำความผิดอีก เพื่อลงโทษและปรับปรุงแก้ไข
ผู้นั้น โทษจำคุกจัดว่าเป็นวิธีการลงโทษที่มีประสิทธิภาพมากที่สุดในการสนองนโยบายการลงโทษ
การจำคุกจะทำให้ผู้กระทำความผิดรู้สึกหวาดกลัวเพราะถูกจำกัดเสรีภาพต้องจากบ้านเรือนและ
ครอบครัวมา ตลอดจนการถูกจำคุกจะทำให้เจ้าพนักงานมีเวลาและโอกาสฝึกอบรมอาชีพ ควบคุมความ
ประพฤติของผู้ต้องโทษเพื่อให้กลับตนเป็นคนดี มีอาชีพเมื่อพ้นโทษออกมาแล้ว

สำหรับประเด็นข้อกฎหมายหรือสาระสำคัญที่มีความแตกต่างกันระหว่างประเทศไทย
กับประเทศญี่ปุ่น จำแนกได้ ดังนี้

1) กรณีความผิดต่อองค์พระมหากษัตริย์หรือราชวงศ์ ซึ่งปัจจุบันประเทศญี่ปุ่นได้
ยกเลิกไปแล้ว กล่าวคือ กรณีถ้าจำเลยได้กระทำความผิดดังกล่าวก็รับโทษทางอาญาเทียบเท่ากับการฆ่า
บุคคลธรรมดา ทั้งนี้ เนื่องจากเห็นว่าการบัญญัติไว้ซึ่งหลักการดังกล่าวขัดต่อบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญ
ซึ่งให้ความสำคัญในเรื่องหลักความเสมอภาคและเท่าเทียมกันของบุคคลทุกคน การเลือกปฏิบัติ
โดยไม่เป็นธรรม รัฐจึงไม่สามารถกระทำได้ อย่างไรก็ตาม กรณีดังกล่าวกฎหมายอาญาของไทยยังคงไว้
ซึ่งฐานความผิดตามที่กล่าวมาเช่นนี้อยู่ ด้วยอาจมองว่ากรณีความมั่นคงแห่งราชอาณาจักร โดยเฉพาะต่อ
องค์พระมหากษัตริย์ พระราชินี รัชทายาท และผู้สำเร็จราชการแทนพระองค์นั้น ถือเป็นสิ่งที่ชนชาวไทย

⁷ ที่จริงหากแก้ไขอายุผู้กระทำตาม ป.อ. มาตรา 75 จาก 17 ปี เป็น 18 ปีเสีย ก็จะมีผล
เท่ากันโดยไม่ต้องเพิ่มเติมมาตรา 18

ต้องให้ความเคารพยิ่งชีพ ผู้หนึ่งจะมาละเมิดหรือฟ้องร้องยอมไม่อาจกระทำได้ ถือเป็นกรกระทำที่ขัดต่อบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ดังนั้น แนวคิดในเรื่องดังกล่าวของทั้งสองประเทศจึงมีความแตกต่างกันโดยต่างฝ่ายต่างก็มีเหตุผลเป็นของตนเอง

2) กรณีความผิดฐานฆ่าบุพการี ความผิดกรณีนี้ก็เช่นกัน กล่าวคือ ปัจจุบันประเทศญี่ปุ่นได้ยกเลิกความผิดดังกล่าวไปแล้ว โดยศาลฎีกาเคยได้วินิจฉัยว่าขัดต่อรัฐธรรมนูญในเรื่องความเท่าเทียมกันของบุคคลชาติ ทั้งนี้ โทษทางอาญาสำหรับกรณีฆ่าบุพการีของตนจึงมีโทษเท่ากับการฆ่าบุคคลธรรมดา ประเด็นนี้มีข้อแตกต่างจากประเทศไทย กล่าวคือ ประเทศไทยถือว่าบุพการีถือเป็นบุคคลที่ควรให้ความเคารพเนื่องจากเป็นผู้ให้กำเนิด ดังนั้น กรณีที่ผู้ใดฆ่าบุพการีของตนจึงสมควรได้รับโทษทางอาญาที่หนักเป็นพิเศษ กล่าวคือ ประหารชีวิตสถานเดียว⁸

2. กฎหมายรัฐธรรมนูญ

ประเด็นเรื่องรัฐธรรมนูญเมื่อพิจารณาแล้วเห็นว่าประเทศไทยกับประเทศญี่ปุ่นมีหลักการที่สอดคล้องและใกล้เคียงกันมาก เป็นต้นว่า

1) ปกครองในระบอบประชาธิปไตยแบบรัฐสภา องค์พระมหากษัตริย์ทรงดำรงตำแหน่งเป็นศูนย์รวมจิตใจและสัญลักษณ์ของคนในชาติ

- 2) สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมาจากการเลือกตั้ง 2 แบบ ได้แก่
- แบบแบ่งเขตเลือกตั้ง หรือ One man one vote
 - แบบบัญชีรายชื่อ หรือ Party list

3) ให้ความสำคัญในประเด็นเรื่องการแสดงเจตนารมณ์ของคนในชาติ โดยเฉพาะการให้ประชาชนสามารถแสดงออกผ่านกระบวนการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร รวมถึงการเปิดรับฟังความคิดเห็นของประชาชนในเรื่องเกี่ยวกับนโยบายสำคัญของประเทศ เช่น การทำประชาพิจารณ์ หรือการทำประชามติในประเด็นใด เป็นต้น

อย่างไรก็ตาม ทั้งสองประเทศมีข้อแตกต่างที่เห็นได้ชัด เช่น ประเทศญี่ปุ่นไม่มีศาลรัฐธรรมนูญและศาลปกครอง เนื่องจากใช้ระบบศาลเดี่ยวตามที่รัฐธรรมนูญบัญญัติหลักการนี้ไว้ แต่ประเทศไทยจะเป็นระบบศาลคู่ กล่าวคือ นอกจากศาลยุติธรรมแล้วประเทศไทยยังมีศาลปกครองทำหน้าที่พิจารณาคดีปกครองอีกด้วย

⁸ มาตรา 289 ผู้ใดฆ่า (1) บุพการี ... ต้องระวางโทษประหารชีวิต

3. Study visit at Osaka Summery Court (ศึกษาดูงานศาลแขวงเมืองโอซาก้า)

ประเด็นนี้เป็นเนื้อหาโดยภาพรวมเกี่ยวกับระบบงานหรือวิธีพิจารณาคดีในศาลชั้นต้น ทั้งของประเทศไทยและประเทศญี่ปุ่น กล่าวคือ ในคดีแพ่งที่นำเข้าสู่การพิจารณาคดีในศาลแขวงนั้น มีจำนวนทุนทรัพย์ที่ใกล้เคียงกัน (สามแสนบาท) รวมถึงในคดีอาญาก็เช่นเดียวกัน กำหนดโทษทางอาญา ที่นำเข้าสู่การพิจารณาคดีของศาลแขวงไว้ใกล้เคียงกัน ทั้งนี้ อาจเนื่องมาจากกฎหมายของประเทศไทย หลายฉบับได้รับอิทธิพลมาจากประเทศญี่ปุ่น

อย่างไรก็ตาม ในหัวข้อนี้มีประเด็นที่น่าสนใจ โดยเฉพาะในเรื่องที่เกี่ยวกับค่าตอบแทน ของบุคลากรของศาลยุติธรรม กล่าวคือ ประเทศญี่ปุ่นถือว่าเป็นประเทศที่ให้ความสำคัญกับบุคลากร ในหน่วยงานของรัฐเป็นอย่างมาก เนื่องจากถือว่าเป็นบุคคลที่ทำงานบริการสาธารณะหรือการให้บริการ แก่ประชาชน ดังนั้น จึงสมควรได้รับค่าตอบแทนหรือเงินเดือนให้สมกับฐานะข้าราชการของประเทศ เช่นกัน ซึ่งไม่จำกัดเฉพาะข้าราชการตุลาการเท่านั้น หากยังรวมไปถึงข้าราชการธุรการทั่วไปอีกด้วย เห็นได้จากอัตราเงินเดือนที่ได้รับ รวมถึงสิทธิประโยชน์ต่าง ๆ ตามหลักความเสมอภาคและเท่าเทียมกัน ของบุคคลในสังคม ทั้งนี้ ด้วยแนวคิดเพื่อต้องการลดช่องว่างทางสังคมระหว่างข้าราชการตุลาการกับ ข้าราชการในส่วนของธุรการทั่วไป ซึ่งแนวคิดนี้อาจสวนทางกันกับแนวคิดของประเทศไทยโดยเจ้าหน้าที่ หรือบุคลากรยังคงมีช่องว่างหรือส่วนต่างทางสังคมค่อนข้างมาก

บทที่ 4

แนวทางแก้ไขปัญหา การประยุกต์ข้อดีข้อเสีย

ตามที่น่าเสนอประเด็นเนื้อหาสาระสำคัญไว้ในบทที่ 2 รวมถึงการวิเคราะห์ประเด็นต่าง ๆ เพื่อเปรียบเทียบระหว่างประเทศไทยกับประเทศญี่ปุ่นในบทที่ 3 เมื่อเข้าสู่เนื้อหาในบทที่ 4 เกี่ยวกับแนวทางแก้ไขปัญหา และการประยุกต์ข้อดีข้อเสีย คณะผู้จัดทำจึงขอเสนอเนื้อหาโดยสังเขป ดังนี้

1) ประเด็นเนื้อหาเกี่ยวกับกฎหมายอาญาและกฎหมายรัฐธรรมนูญ เห็นได้ว่าทั้งสองประเทศมีหลักการที่สอดคล้องและใกล้เคียงกันเป็นพื้นฐานเดิมอยู่แล้ว เช่น การปกครองประชาธิปไตยแบบรัฐสภา ที่มาของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร การให้ความสำคัญกับสิทธิและเสรีภาพของประชาชน รวมถึงการแสดงออกซึ่งเจตจำนงของชนในชาติโดยผ่านกระบวนการการเลือกตั้ง และการรับฟังความคิดเห็นของประชาชน รวมถึงคดีที่สามารถนำเข้าสู่การพิจารณาของศาลแขวงก็มีจำนวนทุนทรัพย์ในคดีแพ่งหรืออัตราโทษในคดีอาญาที่ใกล้เคียงเช่นกัน ทั้งนี้ โดยอาจมีข้อแตกต่างกันในบางประเด็นเป็นต้นว่า เกี่ยวกับฐานความผิดและโทษทางอาญาสำหรับความผิดบางประการ หลักการตีความเรื่องหลักความเสมอภาคและความเท่าเทียมกันของบุคคล กล่าวคือ ตามที่คณะผู้จัดทำได้อธิบายและให้เหตุผลไว้โดยละเอียดแล้วในบทเนื้อหาที่ผ่านมา

2) ประเด็นเกี่ยวกับระบบงานหรือบุคลากรของศาลยุติธรรมของทั้งสองประเทศ เห็นได้ว่า เช่น การแบ่งโครงสร้างของแต่ละชั้นศาล หรือการมีศาลชั้นต้นสำหรับพิจารณาคดีครอบครัว โดยเฉพาะ รวมถึงการจัดเจ้าหน้าที่เพื่อปฏิบัติงานไว้ในแต่ละแผนกงานต่าง ๆ สอดคล้องกัน เช่น งานการเงิน งานคดี งานให้คำปรึกษาและบริการประชาชน ฯลฯ ทั้งนี้ เพียงแต่คณะผู้จัดทำมีความเห็นเพิ่มเติมในประเด็นเกี่ยวกับเรื่องการลดช่องว่างทางสังคมระหว่างข้าราชการตุลาการกับข้าราชการศาลยุติธรรมในส่วนงานธุรการตามที่ได้อธิบายความละเอียดไว้ในบทที่ 3 เช่น ค่าตอบแทนหรือเงินเดือน สิทธิประโยชน์ต่าง ๆ ในการดำรงชีพ ทั้งของข้าราชการผู้ปฏิบัติงานและครอบครัว ดังนั้น เห็นได้ว่า ประเด็นดังกล่าวถือเป็นปัญหาสำคัญที่ผู้บริหารในทุกระดับชั้นควรให้ความสำคัญและหยิบยกขึ้นเพื่อพิจารณา ทั้งนี้ ก็เพื่อประโยชน์ในการเพิ่มประสิทธิภาพและเสริมสร้างขวัญกำลังใจให้แก่บุคลากรผู้ปฏิบัติงานในหน่วยงานของรัฐ (ศาลยุติธรรม) ต่อไปนั่นเอง

บทที่ 5

บทสรุป และข้อเสนอแนะ

ตามที่คณะผู้จัดทำได้กล่าวไว้ในบทนำ กล่าวคือ การจัดทำรายงานฉบับนี้เป็นการนำเสนอประเด็นเนื้อหาต่าง ๆ โดยภาพรวมเกี่ยวกับกฎหมายอาญา กฎหมายรัฐธรรมนูญ และระบบงานหรือวิธีพิจารณาคดีในศาลชั้นต้น ตามที่คณะผู้จัดทำ (สมาชิกกลุ่มที่ 4) ได้เข้ารับการฝึกอบรมหลักสูตร “การบริหารจัดการ” ณ มหาวิทยาลัยคันทัน ประเทศญี่ปุ่น ประจำปี พ.ศ. 2557 ระหว่างวันที่ 29 มิถุนายน - 12 กรกฎาคม 2557 ทั้งนี้ โดยประเด็นเนื้อหาที่จะนำเสนออาจเป็นประโยชน์แก่แวดวงทางวิชาการหรือการศึกษา โดยเฉพาะเกี่ยวกับการพัฒนาระบบกฎหมายหรือกระบวนการยุติธรรมของประเทศไทยให้ทัดเทียมกับนานาอารยประเทศ เช่น แนวคิดเรื่องหลักการปกครองในระบอบประชาธิปไตย หลักความเสมอภาคและความเท่าเทียมกันตามรัฐธรรมนูญ ตลอดจนระบบงานหรือวิธีพิจารณาคดีในศาลชั้นต้นและบุคลากรของศาลยุติธรรมในประเทศญี่ปุ่น เพื่อนำมาเปรียบเทียบกับประเทศไทย ว่ามีข้อดีข้อเสียในประเด็นเรื่องใดบ้าง และนำเสนอแนวทางแก้ไขปัญหาหรือมีข้อเสนอแนะต่าง ๆ เพื่อประโยชน์ในการแก้ไขปัญหาให้เหมาะสมอันจะเป็นประโยชน์ต่อบุคคลและองค์กรที่เกี่ยวข้องโดยสัมฤทธิ์ผลและมีประสิทธิภาพต่อไป

ดังนั้น เนื้อหาในช่วงสุดท้ายของรายงานทางวิชาการฉบับนี้ จึงมีข้อเสนอแนะ ดังต่อไปนี้

1) พิจารณาเพิ่มค่าตอบแทนหรือเงินเดือน รวมถึงสิทธิประโยชน์ต่าง ๆ ให้แก่ข้าราชการศาลยุติธรรมหรือข้าราชการในส่วนงานธุรการ โดยอ้างอิงกรณีตามที่กล่าวมาจากประเทศญี่ปุ่น ทั้งนี้ โดยไม่จำเป็นต้องมีอัตราส่วนที่เทียบเท่ากัน เพราะทั้งสองประเทศมีขนาดเศรษฐกิจหรืองบประมาณบริหารราชการแผ่นดินที่แตกต่างกันอยู่แล้ว เพียงแต่วัตถุประสงค์ดังกล่าวก็เพื่อลดระดับช่องว่างทางสังคมระหว่างบุคลากรในหน่วยงานด้วยกัน

2) เพื่อวัตถุประสงค์ในการพัฒนาศักยภาพทางด้านความคิดและวิชาการให้แก่ข้าราชการศาลยุติธรรมในอันที่จะนำมาใช้ในการปฏิบัติหน้าที่ตามส่วนงานธุรการต่าง ๆ จึงเห็นว่าควรส่งเสริมการพัฒนาการเรียนรู้ตามหลักสูตรหรือโครงการที่เป็นประโยชน์อย่างต่อเนื่องและจริงจัง โดยเฉพาะการสนับสนุนและเพิ่มเติมในด้านงบประมาณ เช่น การศึกษาฝึกอบรมความรู้ ณ มหาวิทยาลัยของรัฐ หรือตามสถานที่ราชการสำคัญ ๆ เป็นต้น ในการนี้ ตามหลักสูตรดังกล่าวนอกจากจะเป็นการให้ความสำคัญกับหลักวิชาการความรู้ทางกฎหมายและระเบียบข้อบังคับที่เกี่ยวข้องแล้ว ยังควรส่งเสริมทักษะความรู้ในด้านอื่น ๆ ด้วย เช่น การเป็นพิธีกร นักประชาสัมพันธ์ หรือวิทยากรบรรยายความรู้ ฯลฯ

.....

บรรณานุกรม

- สุริยา ปานแย้ม กัปอนวุฒน์ บุญนันท. หลักกฎหมายว่าด้วยวิธีพิจารณาความอาญาในศาลแขวง.
กรุงเทพฯ : วิญญูชน, 2557.
- ทวีเกียรติ มีนะกนิษฐ. คำอธิบายกฎหมายอาญา ภาคทั่วไป. พิมพ์ครั้งที่ 15.
กรุงเทพฯ : วิญญูชน, 2556.
- สุริยา ปานแย้ม กัปอนวุฒน์ บุญนันท. คู่มือสอบกฎหมายรัฐธรรมนูญ. พิมพ์ครั้งที่ 5.
กรุงเทพฯ : วิญญูชน, 2555.

สำนักการต่างประเทศ